

Slovenčina v našom živote

**Príručka o spisovnom slovenskom jazyku
pre zamestnancov štátnej správy**

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky
Bratislava 30. septembra 2020

Obsah

1. Všetci vieme po slovensky... Načo nám je štátny jazyk?	3
2. Zákon o štátnom jazyku	5
Zákon o štátnom jazyku v skratke	7
3. Kodifikačné príručky a čo v nich možno nájsť	10
Ako hľadáme v kodifikačných a normatívnych príručkách	15
4. Pravidlá písania a úpravy písomností	21
5. Jazyková poradňa Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied	27
6. Projekt Slovenský národný korpus	29
7. Často používané výrazy (nielen) v úradných textoch a ich kodifikovaná podoba	32
8. Skloňovanie niektorých problematických podstatných mien	53
9. Vykáte správne?	55
10. Overovanie štátneho jazyka v rámci výberov a výberových konaní	56
Vzorový test zo štátneho jazyka	58
Vyhodnotenie vzorového testu zo štátneho jazyka	59
11. Užitočné kontakty	61

1. Všetci vieme po slovensky... Načo nám je štátny jazyk?

Nadovšetko miluj rodný jazyk, svoju reč.

Je zamat

a je meč.

Nevhodný dotyk nech ju nepokazí.

Miroslav Válek, básnik

(1927– 1991)

Slovenčina je v súčasnosti všestranne rozvinutý moderný jazyk, ktorý plnohodnotne plní svoju funkciu štátneho jazyka. Význam a dôležitosť štátneho jazyka sú zakotvené aj v Ústave Slovenskej republiky, kde sa v článku 6 odsek 1 uvádza: „Na území Slovenskej republiky je štátnym jazykom slovenský jazyk.“ Štátny, niekedy aj úradný alebo oficiálny jazyk je záväzný vo vymedzených komunikačných situáciách. Treba však zdôrazniť, že ide o jazyk v jeho kodifikovanej podobe, teda slovenský spisovný jazyk. Taktiež je dôležité uviesť, že slovenský jazyk má ako štátny jazyk úplne odlišné a osobitné postavenie oproti všetkým ostatným jazykom, ktoré sa používajú na území našej republiky. Má pred nimi prednosť. To je zakotvené aj v zákone č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (zákon o štátnom jazyku). Podľa uvedeného zákona utvára štát v školskom, vedeckom a informačnom systéme také podmienky, aby si každý občan mohol osvojiť a používať štátny jazyk slovom a písmom. Vďaka tomu, že ovládame jeden dorozumievací prostriedok, že ovládame spoločný oficiálny jazyk, dokážeme zvládať každodenné situácie, vybaviť si veci na úradoch, naučiť sa školské učivo, máme uľahčený prístup na trh práce... Práve ovládanie štátneho jazyka odstraňuje jazykové bariéry medzi občanmi štátu. Bez toho, aby jednotlivci ovládali štátny jazyk, je málo pravdepodobná ich integrácia do spoločnosti ako jej rovnoprávných členov. Tento model neplatí len na Slovensku a pre Slovensko, ale je tradičným v mnohých vyspelých štátoch sveta, v ktorých žijú príslušníci rôznych národnostných menšín, a kde sa starostlivosť o štátny jazyk považuje za prirodzenú povinnosťou štátu.

Prostredníctvom štátneho jazyka sa zabezpečuje sociálna integrácia všetkých občanov štátu, efektívny výkon štátnej správy a jednotný informačný tok. Štátny jazyk sa používa ako všeobecne zrozumiteľný dorozumievací prostriedok. Zákon o štátnom jazyku stanovuje postavenie a rozsah používania štátneho jazyka v konkrétnych oblastiach verejného styku:

v úradnom styku v štátnych a verejných inštitúciách, v samospráve, v školstve, na kultúrnych podujatiach a verejných zhromaždeniach, v mediálnej sfére, v súdnom a správnom konaní, v ozbrojených silách, požiarnych zboroch, v službách, zdravotníctve atď. Zároveň garantuje aj ochranu a starostlivosť o štátny jazyk.

Každý jazyk, aj ten náš slovenský štátny jazyk, je vyvíjajúcim sa živým organizmom, o ktorý sa treba starať. Robia to nielen jazykovedci a jazykovedné inštitúcie. Ústredným orgánom štátnej správy v starostlivosti o štátny jazyk je Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Toto ministerstvo od roku 2012 vypracúva každé dva roky správu o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky, ktorú predkladá na rokovanie vlády Slovenskej republiky. V nej informuje o úrovni ovládania a používania slovenského spisovného jazyka vo viacerých oblastiach verejného života (štátna a verejná správa, ochrana spotrebiteľa, školstvo, súdnictvo, mediálna sféra, štátne kultúrne inštitúcie atď.), zachytáva trendy v oblasti jazykovej politiky, vyhodnocuje uskutočnené opatrenia na odstránenie negatívnych javov v oblasti používania štátneho jazyka a na základe aktuálnych problémov a požiadaviek jazykovej praxe navrhuje nové opatrenia a riešenia na zvýšenie úrovne jazykovej kultúry v Slovenskej republike.

Slovenský jazyk tvorí neoddeliteľnú súčasť našej kultúry a patrí k najvýznamnejším prvkom nášho národného kultúrneho dedičstva. Pri jeho používaní sa neraz zabúda na to, že kultúra je vždy výsledkom cieľavedomého ľudského úsilia o zdokonaľovanie seba a svojho okolia a prostriedkom na dosahovanie vyššej duchovnej a hmotnej kvality. Jazyk – obdobne ako iné fenomény s výraznou kultúrnou funkciou v spoločnosti – treba neustále kultivovať, podporovať jeho rozvoj a vedecký výskum, ochraňovať a zachovávať.

Na základe Dohovoru Organizácie Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) na ochranu kultúrneho dedičstva prijatého 17. októbra 2003 v Paríži s odvolaním sa na čl. 2 ods. 2 písm. a) sa nehmotné kultúrne dedičstvo prejavuje aj v oblasti ústnych tradícií a prejavov vrátane jazyka ako prostriedku nehmotného kultúrneho dedičstva.

2. Zákon o štátnom jazyku

*Dejiny písaného i hovoreného slova sú najbohatšími dejinami na zemeguli vôbec.
A napokon to boli práve národné jazyky, na ktorých tvorbe sa odpradáva bez výnimky
zúčastňovalo celé ľudstvo.*

Margita Figuli, spisovateľka

(1909 – 1995)

Priam symbolicky, v Roku Ľudovíta Štúra 1995, keď sme si pripomínali 180. výročie narodenia tohto veľikána, schválila Národná rada Slovenskej republiky zákon o štátnom jazyku. Zákon NR SR č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov patrí svojim rozsahom medzi kratšie právne predpisy. Pozostáva z trinástich paragrafov. Avšak jeho mimoriadny význam spočíva v tom, že sa ním zavrášilo úsilie niekoľkých generácií našich predkov o svojbytnosť a dotvorenie slovenskej štátnosti.

Zákon o štátnom jazyku bol prijatý 15. novembra 1995 vyše dvojtretinovou parlamentnou väčšinou – hlasovalo zaň 108 poslancov. Národná rada Slovenskej republiky sa uzniesla na tomto zákone „vychádzajúc zo skutočnosti, že slovenský jazyk je najdôležitejším znakom osobitosti slovenského národa, najvzácnejšou hodnotou jeho kultúrneho dedičstva a výrazom suverenity Slovenskej republiky i všeobecným dorozumievacím prostriedkom jej občanov, ktorý zabezpečuje ich slobodu a rovnosť v dôstojnosti a právach na území Slovenskej republiky“. Vtedajší prezident republiky Michal Kováč podpísal zákon 28. novembra 1995.

Prvé návrhy na prijatie zákona na ochranu slovenského jazyka sa formulovali už v šesťdesiatych rokoch minulého storočia. Legislatívne vyhlásenie slovenčiny ako štátneho a základného úradného jazyka záväzného vo verejnom živote na Slovensku sa však po augustových udalostiach roku 1968 už nemohlo uskutočniť. A tak sa otázka zákonnej ochrany slovenského jazyka dostala do centra pozornosti až po spoločensko-politických zmenách v roku 1989. V tomto období boli vypracované dva návrhy zákona o slovenskom jazyku. Prvý vznikol na základe iniciatívy Matice slovenskej, druhý predložila na rokovanie parlamentu vláda Slovenskej republiky. Plénum vtedajšej Slovenskej národnej rady schválilo 25. októbra 1990 vládny návrh zákona o úradnom jazyku v Slovenskej republike, ktorý vyšiel v Zbierke zákonov pod číslom 428/1990 Zb. Keďže tento zákon neproklamoval slovenský jazyk ako jediný štátny jazyk na území Slovenskej republiky, ale ako druhý (pomocný) úradný jazyk

pripúšťal češtinu, dostal sa po roku 1992 do nesúlady s Ústavou Slovenskej republiky, ktorá zakotvuje slovenský jazyk ako štátny jazyk.

Prijatím zákona NR SR č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky sa naplnil článok 6 odsek 1 Ústavy Slovenskej republiky. Zákon o štátnom jazyku nadobudol účinnosť 1. januára 1996 a súčasne k tomuto dátumu prestal platiť zákon č. 428/1990 Zb. o úradnom jazyku v Slovenskej republike. Spracovateľom a predkladateľom návrhu zákona o štátnom jazyku bolo Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, ktoré na základe zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády vykonáva štátnu správu na úseku starostlivosti o štátny jazyk a nesie najvyššiu zodpovednosť za napĺňanie hlavných cieľov jazykovej politiky štátu.

Zákon o štátnom jazyku zabezpečuje používanie slovenského jazyka ako jednotného dorozumievacieho prostriedku vo verejnom styku, zrovnoprávňuje a spája všetkých občanov Slovenskej republiky, zaručuje jednotnú komunikáciu orgánov štátnej správy a miestnej samosprávy. Utvára sa tak základný predpoklad fungovania všetkých oblastí spoločenského, politického a hospodárskeho života Slovenskej republiky.

Hlavným poslaním zákona o štátnom jazyku je predovšetkým ochrana slovenského jazyka a jazykových práv občanov Slovenskej republiky, ako aj stanovenie vzájomného vzťahu štátneho jazyka a iných jazykov používaných na území Slovenskej republiky vrátane jazykov národnostných menšín. V právnom systéme Slovenskej republiky je vzťah štátneho jazyka a jazykov národnostných menšín zabezpečený tak, aby povinnosť používať štátny jazyk nevylučovala lokálne používanie jazykov národnostných menšín na základe zákonom stanovenej percentuálnej početnosti obyvateľov hlásiacich sa k národnostným menšinám tam, kde žijú v dostatočnom počte. Toto právo na používanie svojho materinského jazyka si môžu jednotlivci, ktorí sú osobami patriacimi k príslušnej národnostnej menšine, uplatniť v súčasnosti v tých obciach, kde ich počet dosahuje aspoň 20 % z celkového počtu obyvateľov obce. V takomto prípade sa menšinový jazyk používa spolu so štátnym jazykom v rozsahu platných právnych predpisov.

Zákon o štátnom jazyku v skratke

Existuje niečo, kde sa všetko neosobne a zákonite zaznamenáva s presnosťou, ktorú jednoducho nemožno oklamať. Jazyk.

Milan Rúfus, básnik

(1928 – 2009)

Viete, čo všetko upravuje zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (zákon o štátnom jazyku)? Tu sú základné informácie.

Prvý paragraf tohto zákona obsahuje úvodné ustanovenie o postavení slovenského jazyka ako štátneho jazyka Slovenskej republiky opierajúc sa pritom o Ústavu Slovenskej republiky (čl. 6 ods. 1). Stanovuje sa v ňom základná prednosť štátneho jazyka pred ostatnými jazykmi používanými na území nášho štátu. Zákon o štátnom jazyku neupravuje používanie liturgických jazykov, keďže táto oblasť patrí do pôsobnosti jednotlivých cirkví a náboženských spoločností registrovaných na území Slovenskej republiky. Zákon o štátnom jazyku je základnou právnou normou regulujúcou používanie nielen štátneho jazyka, ale aj iných jazykov vo verejnom styku. Týka sa to aj jazykov národnostných menšín, ktorých používanie sa riadi ustanoveniami zákona o štátnom jazyku, a tam, kde zákon o štátnom jazyku odkazuje na iný osobitný predpis, ktorý podrobnejšie upravuje danú oblasť, riadi sa ich používanie súčasne aj týmto iným predpisom (najčastejšie ide o zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín).

V nadväzujúcich ustanoveniach (§ 2) zákon ukladá povinnosť štátnym orgánom utvárať v školskom, vedeckom a informačnom systéme také podmienky, aby si každý občan našej republiky mohol osvojiť a používať slovenský jazyk slovom a písmom. Štát má povinnosť starať sa o vedecký výskum štátneho jazyka, výskum miestnych a sociálnych nárečí a kodifikáciu štátneho jazyka. Za neprípustné sa považujú akékoľvek zásahy do kodifikovanej podoby štátneho jazyka, ktoré sú v rozpore s jeho zákonitosťami. Kodifikovanú podobu štátneho jazyka vyhlasuje Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky na návrh odborných slovakistických jazykovedných pracovísk.

Tretí paragraf stanovuje používanie štátneho jazyka v úradnom styku, čiže v činnosti štátnych orgánov, orgánov územnej samosprávy, iných orgánov verejnej správy a nimi zriadených právnických osobách, ako aj v právnických osobách zriadených zákonom. Ich zamestnanci sú povinní ovládať a používať v úradnom styku štátny jazyk. V ňom sa napríklad

vydávajú zákony, nariadenia vlády, ostatné všeobecne záväzné právne predpisy vrátane predpisov orgánov územnej samosprávy, rozhodnutia a iné verejné listiny, v štátnom jazyku sa vedú rokovania a celá úradná agenda, používa sa pri tvorbe všetkých oznamov určených verejnosti, v informačných systémoch atď. Paragraf 3a ustanovuje používanie štátneho jazyka v oblasti geografických názvov.

Používanie štátneho jazyka v školstve je obsiahnuté v § 4. Týka sa výučby štátneho jazyka v základných a stredných školách, ovládania štátneho jazyka pedagogickými pracovníkmi, školskej dokumentácie v školách a školských zariadeniach či učebníc a učebných textov.

Paragrafom 5 sa riadi používanie štátneho jazyka a iných jazykov vo vysielaní rozhlasovej a televíznej programovej služby, pri zverejňovaní oznamov prostredníctvom miestneho rozhlasu alebo iných technických zariadení, pri vydávaní príležitostných kultúrnych tlačovín a používanie jazyka na kultúrnych a výchovno-vzdelávacích podujatiach. Ustanovuje sa tu aj povinnosť pre stavebníka, ktorý inštaluje na území Slovenskej republiky pamätník, pomník alebo pamätnú tabuľu, aby text na nich bol vždy uvedený v štátnom jazyku nevylučujúc v prípade potreby aj uplatnenie textu v inom jazyku, pričom takýto inojazyčný text musí byť obsahovo totožný s textom v štátnom jazyku a svojou veľkosťou nesmie presahovať text v štátnom jazyku.

Pravidlá používania štátneho jazyka v ozbrojených silách, ozbrojených zboroch a hasičských zboroch sú stanovené v § 6.

Paragrafom 7 zákona o štátnom jazyku a ďalšími osobitnými právnymi predpismi, na ktoré sa v tomto ustanovení odkazuje, sa riadi používanie štátneho jazyka v súdnom konaní, správnom konaní a v konaní pred orgánmi činnými v trestnom konaní.

Paragraf 8 upravuje používanie štátneho jazyka v ostatných oblastiach verejného styku, ktorými sú napríklad ochrana spotrebiteľa, agenda zdravotníckych zariadení a zariadení sociálnych služieb, technické normy, verejne prístupné nápisy, reklamy a informácie určené na informovanie verejnosti atď.

Paragraf 9 obsahuje ustanovenia týkajúce sa výkonu dohľadu nad dodržiavaním zákona o štátnom jazyku a možnosti uloženia pokuty za jeho porušovanie (§ 9a).

Na základe paragrafu 10 predkladá Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky každé dva roky (počnúc rokom 2012) na rokovanie vlády Slovenskej republiky správu o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky. Pri jej vypracúvaní spolupracuje s vedecko-výskumnými, vzdelávacími a kultúrnymi inštitúciami, ako aj s orgánmi verejnej správy a inými orgánmi vykonávajúcimi dohľad nad používaním štátneho jazyka.

Ďalšie paragrafy zákona o štátnom jazyku obsahujú spoločné, prechodné a zrušovacie ustanovenia a dátum nadobudnutia účinnosti zákona.

Viete, že...

... viac ako polovici zo 6-tisíc jazykov, ktorými sa hovorí vo svete a ktoré sú nositeľmi kolektívnej pamäti a nemateriálneho kultúrneho dedičstva, hrozí zánik?

Približne 96 percentami jazykov sveta hovoria len 4 percentá svetového obyvateľstva. Z toho vidno, aké veľké množstvo ľudí hovorí takzvanými veľkými, najpoužívanejšími jazykmi, ku ktorým patrí čínština, španielčina, angličtina, hindčina, arabčina, bengálčina, portugalčina, ruština, japončina a francúzština.

Len necelá štvrtina jazykov existujúcich na tejto planéte sa používa v školách. Každé dva týždne zanikne jeden jazyk a približne 80 percent afrických jazykov vôbec nemá písomnú podobu. Už aj v súčasnosti je množstvo takých jazykov, na ktoré si ledva pamätáme, alebo ktoré sa iba vyučujú, ale nikto nimi nehovorí. Tieto jazyky nazývame mŕtvymi. Takými sú napríklad starogréčtina alebo latinčina.

3. Kodifikačné príručky a čo v nich možno nájsť

Na počiatku bolo slovo. A to slovo bolo u Štúra.

*Naše národné dejiny nie sú dejinami
veľkých historických pohybov, vojenských
sociálnych a politických zmien;
sú v prvom rade dejinami písaného slova.*

Vladimír Mináč, spisovateľ, novinár a esejista

(1922 – 1996)

„Doporučujeme prečítať si niekoľko krát tento text za účelom získania informácií ohľadom používania spisovnej slovenčiny.“ Ruší vás niečo v tejto vete? Ako by ste ju vylepšili? V tejto vete je niekoľko chýb, ktoré sú v rozpore s platnými pravidlami slovenského spisovného jazyka. Napriek tomu, že dôkladné ovládanie spisovnej slovenčiny by malo patriť do výbavy každého vzdelaného človeka, stretávame sa takmer denne s prípadmi hrubého porušovania kodifikácie vo verejnom živote. A neraz aj bez povšimnutia. Nedostatky v používaní jazyka sa vyskytujú najmä v ústnych a písomných novinárskych príspevkoch a v ústnych prezentáciách moderátorov a redaktorov, v úradnej korešpondencii orgánov a organizácií štátnej a verejnej správy a ďalších subjektov, v oficiálnych vyjadreniach predstaviteľov štátu, hospodárskeho a spoločenského života, vo vystúpeniach hercov, v rozhovoroch so športovcami, vedcami či umelcami. Stretávame sa však s nimi denne aj na pracovisku, v bežnej komunikácii, ktorá nie je súkromná. Dobrovoľné a vedomé prekračovanie spisovnej formy jazyka je prípustné len v súkromnom neformálnom styku a v neformálnej komunikácii na pracovisku. Ovládanie a používanie kodifikovanej podoby jazyka u ľudí vystupujúcich v médiách a na verejnosti, prípadne zastupujúcich konkrétnu vedeckú alebo športovú komunitu by však malo byť samozrejmosťou. Pretože či si to uvedomujú, alebo nie, sú pre ostatných jazykovým vzorom a ich prostredníctvom sa nevhodné používanie jazyka šíri medzi ľuďmi omnoho rýchlejšie.

Slovenský jazyk je komplexný systém obsahujúci rôzne jazykové, spisovné i nárečové registre a v medziľudskej komunikácii má viaceré podoby. Okrem spisovnej (oficiálnej) formy slovenského jazyka existuje aj podoba neoficiálna, subštandardná, ktorá sa využíva predovšetkým vo sfére súkromného styku. Spisovný jazyk je jednou z foriem slovenského

jazyka. Patrí k neodmysliteľným znakom národa a zároveň plní dôležité spoločenské funkcie.

Spisovný slovenský jazyk je nielen štátnym, ale aj úradným a vyučovaním jazykom Slovenskej republiky. Jeho kodifikovaná podoba zabezpečuje jednotnosť národného jazyka a vysoký stupeň normovanosti v písanej i ústnej podobe nezávisle od toho, v akej sfére alebo v ktorej časti krajiny sa používa. Ide o spoločný celonárodný jazyk používaný vo verejnom styku nielen na území Slovenskej republiky, ale aj v medzinárodnom kontexte, keďže kodifikovanú podobu považujeme za najdôležitejšiu, reprezentatívnu a hierarchicky najvyššiu formu slovenského jazyka. Jednotná podoba štátneho jazyka záväzná pre celú spoločnosť je prirodzeným a nevyhnutným prostriedkom na dosiahnutie jeho unifikovanej podoby v zákonom vymedzených oblastiach používania. Znamená to, že aj v používaní spisovného jazyka platia určité záväzné pravidlá.

Uzákoňovanie jazykových noriem sa nazýva kodifikácia. O kodifikáciu spisovnej slovenčiny sa pokúšalo, žiaľ, neúspešne niekoľko významných osobností našich dejín, napríklad autor prvého slovenského románu Jozef Ignác Bajza. K najvýznamnejším kodifikátorom patria Anton Bernolák, Ľudovít Štúr a Martin Hattala.

Už niekoľkokrát sme v texte použili slovo kodifikácia. Čo to však je a čo presne pod týmto pojmom rozumieme? **Pojem kodifikácia (reglementácia, predpis, zjednocovanie) zahŕňa súbor pravidiel, ktoré sú obsiahnuté v kodifikačných príručkách. V nich sú zahrnuté všeobecne platné a všeobecne záväzné normy slovenského spisovného jazyka.** Jazykové normy predstavujú súhrn zákonitostí a prostriedkov vlastných spisovnému jazyku, ktoré sú prijímané jazykovým spoločenstvom v istom období ako záväzné. Podľa týchto pravidiel sa určujú rody podstatných mien, ich skloňovanie, časovanie slovies, používanie predložiek a spojok, písanie čiarok, výslovnosť mäkkých a tvrdých hlások, melódia a intonácia vety atď.

Kodifikovanú podobu štátneho jazyka schvaľuje a kodifikácie zverejňuje Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, ktoré je ústredným orgánom štátnej správy na úseku starostlivosti o štátny jazyk. Súčasná kodifikácia bola vyhlásená 13. júna 2014 a uvádza aktuálne vydania štyroch základných kodifikačných príručiek. Opierajú sa o vedecko-výskumnú prácu popredných slovenských jazykovedcov z jednotlivých odborných slovakistických pracovísk. Príručky sú obsahovo diferencované a platia pre jednotlivé oblasti používania spisovnej slovenčiny.

Výber kodifikačných príručiek nie je náhodný. Cieľom tohto reprezentatívneho výberu je pokryť všetky oblasti jazyka. Zvukovej stránke jazyka – reči (fonetike

a fonológii) a správnej výslovnosti sa venujú **Pravidlá slovenskej výslovnosti**. Gramatikou – pravopisom sa zaoberajú **Pravidlá slovenského pravopisu**. Tie sú zároveň doplnené o prehľad časovania a skloňovania a pravidlo o rytmickej krátení. Súčasťou pravidiel pravopisu je aj pravopisný slovník so základnými gramatickými údajmi. Oblasť tvaroslovia, teda ohýbanie slovných druhov, je obsiahnuté v **Morfológii slovenského jazyka**. Slovnú zásobu slovenčiny obsahuje **Krátky slovník slovenského jazyka**.

Pravidlá slovenského pravopisu vydala Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, v roku 2013 (4. vydanie). Publikácia má 592 strán a jej súčasťou je aj rozsiahly pravopisný a gramatický slovník obsahujúci vyše 70-tisíc slov. Hlavnou úlohou pravidiel je prezentácia slovenskej pravopisnej sústavy. Popri uvedení pravopisných pravidiel, podľa ktorých sa má postupovať pri tvorbe písaných jazykových prejavov, poskytujú prehľad skloňovania a časovania, prehľad pravidiel o rytmickej krátení a výnimiek z neho, ako aj pravopisný slovník so základnými gramatickými údajmi. Zároveň uvádzajú pri zavedení každého pravidla množstvo konkrétnych príkladov realizácie. Obsahom slovníkovej časti Pravidiel slovenského pravopisu sú len spisovné slová.

Krátky slovník slovenského jazyka vydala Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, v roku 2003 (4. vydanie). Publikácia má 985 strán a obsahuje najdôležitejšie údaje o význame približne 60-tisíc zachytených slov. Krátky slovník slovenského jazyka na základe veľkého množstva príkladov sprostredkúva všetky významy jednotlivých slov, ich základné gramatické charakteristiky, ako aj funkčné zaradenie. Slovník zachytáva aj zmeny v slovnej zásobe spisovnej slovenčiny. Na vývine slovnej zásoby je možné následne pozorovať zmeny v spoločenskom, politickom a ekonomickom živote Slovákov po roku 1989. Kľúčové slová obsiahnuté v Krátkom slovníku slovenského jazyka patria do jadra slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Popri spisovných slovách sa príručka venuje aj nespisovným výrazom, ktoré primerane hodnotí. Nespisovné jazykové prostriedky sú uvedené obyčajným (nie tučným) typom písma a na ich farebné odlíšenie sa používa fialová farba. Nespisovnosť sa pri nich vyjadruje týmito kvalifikátormi: **nár.** (nárečové), **slang.** (slangové) a **subšt.** (subštandardné). Pri niektorých výrazoch je za nimi uvedená po čiarku skratka **správ.** (správne), za ktorou nasleduje spisovný ekvivalent príslušného výrazu. V súčasnosti sa pripravuje 5. vydanie tejto kodifikačnej príručky.

Autorom **Pravidiel slovenskej výslovnosti** je významný slovenský jazykovedec Ábel Kráľ. Príručku vydala Matica slovenská v roku 2009 (2. vydanie) a má 423 strán. Jej obsah sa dá rozdeliť tematicky na tri časti. Po všeobecnej časti, v ktorej sa autor detailne venuje nielen

pojmu **ortoepia** (náuka o spisovnej výslovnosti), ale aj predmetu skúmania tohto vedného odboru, nasleduje systémové vymedzenie pravidiel správnej slovenskej výslovnosti. Poslednú časť tvorí výslovnostný slovník.

Morfológia slovenského jazyka vydaná v roku 1966 je najstaršou a zároveň najrozsiahlejšou kodifikačnou príručkou. Táto publikácia vydavateľstva Veda Slovenskej akadémie vied na 894 stranách zaznamenáva e všetky morfológické (tvarové) prostriedky súčasného spisovného jazyka. Zároveň sa snaží vystihnúť štruktúru slov a poskytnúť podrobný prehľad morfológických prostriedkov súčasného spisovného jazyka. Príručka nevníma jazyk staticky, ale usiluje sa zohľadniť aj vývinové tendencie súčasnej spisovnej slovenčiny, ktoré sú výsledkom jej kontaktu s inými jazykmi.

Predstavené kodifikačné príručky nie sú l knihami, ktoré by mali zapadnúť prachom na poličke domácej knižnice. Vďaka svojej jednoduchosti a funkčnosti dávajú odpovede na viaceré jazykové otázky, ktoré vznikajú pri písaní listov, mejlov, v úradnej a súkromnej korešpondencii či pri tvorbe alebo prezentácii rečových prejavov. Rozhodne preto nepatria medzi publikácie, ktoré si človek kúpi, ale nikdy neotvorí. Je vhodné mať ich k dispozícii na každodenné používanie, keďže vám môžu výrazne uľahčiť správne používanie jazyka. S kodifikačnými príručkami dokážete vyriešiť mnohé gramatické problémy.

Príručky neexistujú výlučne v tlačenej podobe. Vydavatelia reflektujú súčasný trend digitalizácie a kodifikačné príručky sprístupňujú napríklad na webovom sídle Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied <http://slovník.juls.savba.sk/>. Práca s nimi je jednoduchá a rýchla. Budeme sa jej venovať v nasledujúcej časti. V uvedených online príručkách sa popri kodifikovanej podobe jazyka zobrazujú aj výsledky z mnohých iných normatívnych príručiek, ktoré napriek svojmu nekodifikačnému charakteru poskytujú množstvo cenných a použiteľných informácií. Ide napríklad o **Slovník slovenského jazyka z rokov 1959 – 1968**, **Historický slovník slovenského jazyka** či **Slovník cudzích slov**. Tieto publikácie však nie sú kodifikačnými príručkami, preto sa pri overovaní jazykovej správnosti treba opierať o súčasné platné normatívne príručky – Pravidlá slovenského pravopisu a Krátky slovník slovenského jazyka.

Zároveň vám odporúčame sledovať webové sídlo ministerstva kultúry <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/statny-jazyk/>, kde taktiež nájdete informácie o kodifikačných príručkách, prístup k nim, ale aj viaceré metodické materiály a usmernenia (nevhodné slová v legislatívnych textoch, najčastejšie jazykové nedostatky v úradných dokumentoch, písanie veľkých písmen, oficiálne názvy štátov, pomenúvanie ulíc

a verejných priestranstiev, používanie koncovky -ová v ženských priezviskách), ako aj jazykové okienko.

Viete, že...

*... Bernolákova a Štúrova kodifikácia boli založené na princípe „píš ako počuješ“, čiže napríklad v textoch sa písalo **i** a mäkkosť sa všade zvýrazňovala mäkčeňom? Až hodžovsko-hattalovská úprava v roku 1851 zaviedla písanie mäkkého **i** a tvrdého **y** a používanie etymologicko-historického pravopisu. To znamená, že pôvodom cudzie slová píšeme s mäkkým **i** a s tvrdým **y** podľa toho, z akého slova sa vyvinuli. Preto napríklad slovo skriňa píšeme s mäkkým **i**. Slovo totiž vzniklo z latinského slova *scrinium* a nie odvodením zo slovenského slovesa *skrýť*.*

Ako hľadáme v kodifikačných a normatívnych príručkách

Jazyk nebol nijakému národu daný ani nadradenou mocou, ani vo forme vyčerpávajúceho súhrnu jazykových prejavov a gramatických zásad pred jeho praktickým používaním. Národy si sami pod tlakom meniacej sa životnej reality postupne utvárali, zdokonaľovali a dvíhali čoraz vyšší stupeň im vlastný jazykový prejav. Ide teda o nepretržitý, živý vývinový proces, jednotaj smerujúci k dokonalejšej kryštalizácii.

Margita Figuli, spisovateľka

(1909 – 1995)

V predchádzajúcej časti sme sa oboznámili so štyrmi kodifikačnými príručkami zachytávajúcimi aktuálnu spisovnú podobu slovenského jazyka. Sú to: **Pravidlá slovenského pravopisu**, **Krátky slovník slovenského jazyka**, **Pravidlá slovenskej výslovnosti** a **Morfológia slovenského jazyka**. Ich počet nie je výsledkom náhody. Každá z príručiek je iná, ťažisková téma každej z nich je odlišná a ich obsah sa vzťahuje vždy na inú oblasť používania jazyka. Zatiaľ čo Pravidlá slovenskej výslovnosti sa venujú pravidlám slovenskej ortoepie, Morfológia slovenského jazyka skúma a opisuje vnútornú štruktúru slov, Krátky slovník slovenského jazyka sa venuje ilustrácii významov slov a Pravidlá slovenského pravopisu ponúkajú prehľad základných pravidiel fungovania jazyka.

Kodifikačné príručky sú zdrojom cenných informácií, ktoré nám môžu pomôcť pri každodennej práci s jazykom a pri riešení častých gramatických problémov, medzi ktoré patria napríklad prípony (-ar, -ár), správne písanie slov s cudzím pôvodom alebo stupňovanie prídavných mien. Teoretická báza príručiek odpovedá na teoretické otázky týkajúce sa jazyka a ich praktická časť – slovníková – obsahuje zasa konkrétne príklady (významy a tvary) jednotlivých slov.

Ak nie je práve poruke knižné vydanie príručiek, sú verejne dostupné aj v elektronickej verzii na [webovom sídle](http://slovník.juls.savba.sk/) Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied <http://slovník.juls.savba.sk/>. Po niekoľkých kliknutiach nájdete všetky potrebné odpovede a informácie na jednom mieste. Výsledky vyhľadávania v elektronických slovníkoch a príručkách poskytujú ucelený súbor jazykových prostriedkov, z ktorých si kompetentný používateľ jazyka dokáže vybrať správny tvar. Príručky ponúkajú aj prehľad vhodne odlišených ne-/spisovných variantov, takže používateľ jazyka rýchlo zistí, ktoré slovo (výraz) je a ktoré nie je spisovné.

Praktické vyhľadávanie

Podme si vysvetliť používanie slovníkov na konkrétnom príklade. Po zadaní stránky <http://slovník.juls.savba.sk/> do webového prehliadača sa nám rozbalí stránka s malým okienkom v ľavom hornom rohu, do ktorého vždy vpisujeme hľadané výrazy. Používateľ si zároveň pod prehliadačom môže vybrať, v ktorých príručkách chce konkrétne slovo hľadať. Jednoduchým zakliknutím si určí vlastný výber zvolených príručiek. Považujeme za dôležité pripomenúť, že podstatné mená pri vyhľadávaní uvádzame v nominatíve (1. páde) jednotného čísla, pri prídavných menách sa uvádza ich prvý stupeň a slovesá vyhľadáваме v neurčitku (infinitíve), to znamená s príponou -ť (napríklad pracovať). Ak ich uvedieme v určitom konkrétnom tvare, napríklad v minulom čase, v druhej osobe množného čísla (pracovali), vyhľadávanie bude, žiaľ, neúspešné. Pri vyhľadávaní výrazov sa vo výsledkoch zobrazia popri kodifikačných príručkách aj iné normatívne príručky, napríklad Synonymický slovník slovenského jazyka. Údaje z nich majú informatívny charakter a rozhodujúce sú výsledky z kodifikačných príručiek (predovšetkým z Pravidiel slovenského pravopisu a Krátkeho slovníka slovenského jazyka).

Do vyhľadávacieho okna zadáme napríklad slovo *matka*. Následne sa nám zobrazí charakteristika tohto slova v rôznych príručkách.

Krátky slovník slovenského jazyka o kľúčovom slove *matka* uvádza: Ide o podstatné meno ženského rodu, ktorého tvary v nominatíve a v genitíve množného čísla sú *matky* a *matiek*. Upozorňuje na päť významov tohto slova označených arabskými číslicami s krátkou charakteristikou, ktorá je doplnená vhodnými príkladmi zobrazenými vždy modrou farbou. Pokiaľ ide o slovo hovorové, knižné, nespisovné alebo expresívne či slangové, prípadne vhodné len na použitie v iných štýloch než je oficiálny administratívny (úradný štýl), tento významový odtienok je zapísaný vždy **zelenou farbou** pred konkrétnym príkladom.

matka -y -tiel ž.

1. žena vo vzťahu k svojmu dieťaťu; rodička: *mmohodetná, nastávajúca m., láskavá, starostlivá m.;*

stať sa m-ou;

starostlivosť o m-u a dieťa;

stará m. vo vzťahu k vnúčat'u;

slobodná m. bez zákonitého manžela;

pren. kniž. duchovná m.;

náb. Božia M., M. Božia Bohorodička

2. zvieracia samica majúca mladé;

včel. včelia kráľovná

3. niekto al. niečo, ku komu al. čomu má človek vzťah ako dieťa k matke: *m. zem, m. príroda;*

expr. M. nebeská, božská! (citové zvolanie, vzývanie Panny Márie)

4. *hovor.* matica (význ. 1)

5. *hovor.* maternica

• *nemému (dieťaťu) ani vlastná m. nerozumie;*

aká m., taká Katka;

matkový *príd. k 4, 5*

Pravidlá slovenského pravopisu podobne ako Krátky slovník slovenského jazyka uvádzajú tvar podstatného mena *matka* v ženskom rode a v nominatíve a genitíve plurálu (v 1. a 2. páde množného čísla), tvar prídavného mena *matkový* (napr. závit, kaliber) a podstatné meno ženského rodu *matička* odvodené od slova *matka*, ktoré je vhodné použiť napríklad v literárnych beletristických textoch (*matička zem*). Za týmto heslom opäť nasleduje jeho tvar v nominatíve (1. páde) a v genitíve (2. páde) množného čísla.

Pravidlá slovenského pravopisu z r. 2013 – kodifikačná príručka.

matka -y -tiel ž.; **matkový**; **matička** -y -čiek ž.

Slovník súčasného slovenského jazyka A – G, H – L, M – N, ktorý však nie je kodifikačnou, ale normatívnou príručkou, uvádza kľúčové slovo *matka* v mnohých významoch a kontextoch. Vyhľadávanie v elektronickej podobe je podobné ako v už uvedených príručkách. Početné príklady sú zobrazené **modrou farbou**, **zelenou farbou** je uvedený kontext, v ktorom je dané slovo vhodné použiť (napríklad ako slangové slovo vo finančnej sfére – skratka **fin. slang.** matka – kapitálová spoločnosť).

Slovník súčasného slovenského jazyka A – G, H – L, M – N z r. 2006, 2011, 2015.

matka¹ -ky *matiek* ž. 1. ► žena vo vzťahu k svojmu dieťaťu, rodička: *láskavá, starostlivá m.*; *milovaná, obetavá m.*; *biologická m.* vlastná; *nevlastná m.* ktorá nie je s dieťaťom v pokrvnom príbuzenstve, op. vlastná; *adoptívna m.* ktorá prijala na základe rozhodnutia súdu cudzie dieťa za vlastné; *náhradná m.* ktorá vynosí cudzie dieťa; *slobodná, osamelá m.* vychovávajúca dieťa bez manžela al. partnera; *m. živiteľka* ktorá sama zabezpečuje životné potreby rodiny, *ž. i. fraz.*; *nastávajúca, budiaca m.*; *dojčiaci m.*; *mmohodetné matky*; *zamestnaná m.*; *starostlivosť o matku a dieťa*; *poradňa pre matky a deti*; *stať sa matkou*; *Medzi stromami sa prechádzali mladé matky s kočičkami a prihovárali sa svojim ratolestiam.* [M. Zelinka]; *Je v puberte, keď sa matkám, i najstarostlivejším, chlapci ťažko vychovávajú.* [L. Balík] □ *náb. Božia Matka, Matka Božia* Bohorodička, matka Ježiša Krista, Panna Mária □ *Deň matiek* sviatok matiek pripadajúci na druhú májovú nedeľu v roku; *birmovná matka* (v rímskokatolíckej cirkvi) žena sprevádzajúca birmovancu pri birmovaní; *krstná matka* žena, ktorá pri krste dieťaťa preberá povinnosť starať sa spolu s rodičmi o jeho kresťanskú výchovu; *stará matka* matka otca al. matky dieťaťa vo vzťahu k vnúčaťu; *prastará matka* matka starého otca al. starej mamy vo vzťahu k pravnúčaťu; *svadobná matka* matka ženicha al. nevesty vo svadobný deň; *pamäť matka* (v minulosti) účtivé oslovenie matky vo vyšších spoločenských kruhoch

2. i cirk. ► žena starajúca sa o niekoho al. múdro, zodpovedne riadiaca niečo: *duchovná m.*; *m. predstavená* predstavená kláštora al. opátstva

3. zool. ► plodná samička sociálne žijúcich druhov hmyzu tvoriacich malé až obrovské spoločenstvá (kolónie): *včelí m.* kráľovná; *samičky matky mravca obyčajného*

□ *fraz. expr. krkavčia matka* matka, ktorá sa nestará o svoje deti, prip. im aj ubližuje; *Matka nebeská/sedembolestná!* al. *Matka Božia Kristova!* a) povzdych v trápení, v bolesti b) výraz údivu, prekvapenia; *matka Príroda/príroda* príroda ako pôvodkyňa a dárkyňa života; *matka Zem* zemeguľa vo vzťahu k jej obyvateľom, pre ktorých je domovom; *matka živiteľka* a) naša Zem b) vysokoškolská inštitúcia, obýč. univerzita (častejšie v lat. podobe alma mater) □ *parem. aká matka, taká Katka* deti obýč. dedia vlastnosti rodičov; *ctí otca svojho i matku svoju* jedno z desiatich Božích prikázání, pravidiel správania (nábožensko-etických príkazov a zákazov), ktoré cirkev žiada od veriacich zachovávať; *opakovanie je matkou múdrosti* opakovanie má veľký význam

► zdrob. *ž. matička*²

matka³ -ky *matiek* ž. *hovor.* ► voľná súčasť skrutky s vnútorným závitom určená na naskrutkovanie na súčiastku so súhlasným počtom závitov, matica: *závit matky*; *m. povolila*; *skrutky prestrčíme cez otvor a spojíme diely pomocou krídlových matiek*

matka² -ky *matiek* ž. *fin. slang.* ► kapitálová obchodná spoločnosť s prevládajúcim podielom na majetku al. hlasovacích právach v dcérskych spoločnostiach, materská spoločnosť: *matka ČSOB chce šetriť*; *uskutočňovať transfery medzi matkami a dcérkami*; *dotovať matky finančných inštitúcií*

Martina [-t-] -ny -tin ž. [lat.] ► ženské rodné (krstné) meno ► *dom. Tina Tiny Tin, Maťa Mate Matí*; zdrob. **Martinka** -ky -niek, **Tinka** -ky -Tíniek, **Matka** -ky -Matiek

Pri písaní dlhších textov odporúčame využiť aj **Synonymický slovník slovenského jazyka**, aby nedochádzalo k častému opakovaniu jedného slova/výrazu v celom texte. Táto normatívna príručka poskytuje výber vhodných ekvivalentov hľadaného slova na ich použitie v textoch.

- matka** 1. žena vo vzťahu k svojmu dieťaťu • **mať** • **mater** • **mama** • **rodička** (žena, ktorá porodila dieťa) • *viacnásobná matka, rodička* • *hypok.*: **mamka** • **mamička** • **maminka** • **mamuľka** • **mamulička** • **mamušienka** • **mamušinka** • **mamuška** • **mamičenka** • **mami** (obyč. v oslovení) • *hovor.*: **mati** • **matina**
2. niečo, k čomu má človek citový vzťah ako k matke • **matička** • *poet.* **roditeľka**: *zem, naša matka, matička, roditeľka*
3. p. matica
-
- matica** voľná časť skrutky s vnútorným závitom • *hovor.* **matka**: *matica, matka spadla dovnútra stroja*
-
- opátka** predstavená ženského kláštora • *zastar.*: **abatiša** • **matka predstavená**
-
- starká** 1. *hovor.* otcova al. matkina matka • **stará matka** • *hypok.* **stará mama**: *starká so starkým sedia v záhrade; stará matka so starým otcom ešte žijú* • *hypok.*: **babka** • **babička** • **baba** • **babinka** • **babinka**: *deti najviac požívajú babku, babičku, babenku* • *subšt.*: **óma** • **ómama**
2. p. starena 3. p. manželka

Aj **Slovník slovenského jazyka** z rokov 1959 – 1968 ponúka veľký výber príkladov a kontextov/štýlov, v ktorých je konkrétne slovo vhodné použiť. Zároveň obsahuje aj výber frazeologických jednotiek, to znamená, kedy je vhodné hľadané slovo/výraz použiť v prenesenom zaužívanom význame.

matka¹, -y, -tiel *ž.*

1. žena, ktorá dala dieťaťu život, rodička: *láskavá, starostlivá m.; mnohohodná m.; nevlastná m.* macocha;
stará m. otcova al. matkina matka vo vzťahu k vnúčaťu;
cir. *Matka božia* o Panne Márii;
hovor. *krkavčia m.* ktorá zabila dieťa;
 zlá;
hovor. *slobodná m.* ktorá má dieťa za slobodna;
hovor. *budíca, nastávajúca m.* tehotná žena;
stat' sa m-ou otehotnieť;
pren. *dieťa slovenskej m-y* slovenského pôvodu;
pren. *sme synovia jednej m-y* o rovnakej národnej príslušnosti, spolupatričnosti;
pren. o osobe al. veci, na ktorej sa prejavujú rozličné znaky materstva (ochrana, plodnosť, starostlivosť): *byť m-ou plesu; m. zem, m. príroda;*
bás. m. *Sláva* alegoricky o Slovanstve;
pren. *byť niekomu druhou m-ou* prejavovať mu veľkú starostlivosť

• *aká m., taká Katka* (porek.) dcéra máva matkine vlastnosti;
opatnosť je m. múdrosti (prisl.) múdry človek býva opatrný;
pycha býva m-ou svárov (prisl.) pyšný sa s nikým nedohodne;

2. *arch.* staršia žena vôbec (najmä v oslovení): *Pán Boh daj šťastie, pani matka!* (Dobš.)

3. *včel.* dokonale vyvinutá včelia samička: *m. včel, rojová m.; falošná m.* trúdica;

4. *hovor.* maternica;

matkovy¹ *príd.*: *hovor.* *m-é vajcia* nanesené v čase od 15. augusta do 8. septembra, najvhodnejšie na odloženie

matka², -y, -tiel *ž.* matica (na skrutke);

matkovy² *príd.*: *m. závit, m. kaliber*

Ako zaujímavosť uvádzame, že vo výsledkoch vyhľadávania sa zobrazujú aj nálezy kľúčového slova v **slovníku Antona Bernoláka z roku 1825**.

Matka

Matka, f. indeclin. v. Matka. i. f. dem. matercula

Matka 1

Matka, i. f. mater: die Mutter, die ein Kind, oder Kinder geboren hat, von Menschen, und Thieren: anya. Syn. Mat, Mati, Rodička. vulg. Mama. Usus. Božá (boh. boží) Matka, vel Rodička, Deipara, Mater Dei; Gottesgebährerin, die Mutter Gottes: Isten Anya. Čeladná Matka, Gazdina, materfamilias, Hausmutter, tselédés gazda - aszszony. boh. čeladní Matka, Gospođine. Ženská Matka, v. Matěrná. Matki Božeg Len,

Výbornou pomôckou je aj **paradigma (vzor, príklad) hľadaného slova**. Paradigma v tomto kontexte znamená slovo vyskloňované vo všetkých pádoch jednotného a množného čísla. Ak si nie sme istí správnym tvarom niektorého slova v príslušnom páde, rýchlo a pohodlne si ho skontrolujeme v prehľadnej tabuľke, ktorá sa zobrazí po vyhľadaní slova. Pri každom páde sú uvedené aj príklady na vhodné použitie slova v konkrétnom kontexte/štýle.

Paradigmy podstatných mien.				
matka				
ženský rod, jednotné číslo, substantívna paradigma				
1	(jedna) matka	ignorovala a jeho tretí román	Matka noc (1961) nemal ani výraznejší	m++++
2	(bez) matky	Chrisovi, keď sme v Saabe jeho	matky uháňali do verejnej knižnice.	m++++
3	(k) matke	Vystlal som ňou lôžko Gopinej	matke . Ganeš pochopil a s vážnou tvárou	m++++
4	(vidím) matku	na križi! 3. Keď Ježiš uvidel	matku a vedľa nej stál učenika, ktorého	m++++
6	(o) matke	3 Winstonovi sa prisnilo o	matke . Zrejme mal, pomyslel si, desať	m+++
7	(s) matkou	domácnosti a bola deťom dobrou	matkou . Jej manžel Tomáš ju prijal takú	m++++
ženský rod, množné číslo, substantívna paradigma				
1	(dve) matky	už vo veku dvanásť mesiacov.	Matky ich kŕmia až do veku 40 mesiacov	m++++
2	(bez) matiek	nižšia podpora rodín a osamelých	matiek Návrh vedie k horšiemu postaveniu	m++++
3	(k) matkám	deti; II. stupeň sa udeľoval	matkám vychovávajúcim 8 detí ; I. stupeň	m+++
4	(vidím) matky	V „spolubývaní pre slobodné	matky “ sa môžu spolubývajúci striedať	m+++
6	(o) matkách	nepočula tak krásne rozprávať o	matkách ako vtedy. V chráme to začalo	m+++
7	(s) matkami	Podobne aj štúdia s finskymi	matkami , ktoré sa dozvedeli počas ich	m+++

Pokiaľ nemáte istotu, ako sa správne vyslovuje hľadané slovo, upozorňujeme, že medzi výsledkami vyhľadávania sú aj **zvukové nahrávky vybraných slov**.

Zvukové nahrávky niektorých slov

▶ 0:00 / 0:00

▶

⋮

matka:
→speex →vorbis

Popri kodifikačných a iných normatívnych príručkách je ďalšou dobrou pomôckou pri práci s textom webové sídlo Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, ktoré sa v časti štátny jazyk <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/statny-jazyk/> venuje vybraným jazykovým problémom v úradnej korešpondencii. Okrem zverejnenej kodifikovanej podoby jazyka a kodifikačných príručiek tu môžete nájsť aj rôzne metodické materiály a usmernenia zamerané napríklad na najčastejšie jazykové nedostatky v úradných dokumentoch, na nevhodné slová v legislatívnych textoch alebo písanie veľkých písmen, oficiálne názvy štátov, pomenúvanie ulíc a verejných priestranstiev či prechýľovanie, teda používanie koncovky *-ová* v ženských priezviskách.

Rekapitulácia – vyhľadávanie v elektronických kodifikačných príručkách:

1. Do vyhľadávacieho okna zadávame **slovesá** v neurčitku (napríklad pracovať, písať, hovoriť). Ak ich napíšeme v akomkoľvek inom tvare (ženský rod, minulý čas...), systém ich nenájde.
2. Do vyhľadávacieho okna zadávame **podstatné mená** v 1. páde (nominatíve) jednotného čísla (napríklad matka, otec, dieťa). V inom páde, ich systém nezobrazí.
3. V prípade, že sa pri hľadaní konkrétneho slova ukáže viacero jazykových príručiek a slovníkov (napríklad Pravidlá slovenského pravopisu, Krátky slovník slovenského jazyka, Synonymický slovník slovenčiny, Slovník slovenského jazyka, Slovník cudzích slov a ďalšie), odporúčame riadiť sa informáciami z platných normatívnych príručiek slovenského jazyka, teda z **Pravidiel slovenského pravopisu a Krátkeho slovníka slovenského jazyka**.

Viete, že...

... *Slovník z roku 1825 **Slowár Slowenski Česko-Lat'insko-Ňemecko-Uherski seu Lexicon Slavicum Bohemico-Latino-Germanico-Ungaricum auctore Antonio Bernolák Nobili Pannonio Szlaniczensi**, ktorý v modernej slovenčine nazývame Slovník slovenský česko-latinsko-nemecko-maďarský alebo Slovník slovenský česko-latinsko-nemecko-maďarský od autora Antona Bernoláka, slanického panónskeho [t. j. slovenského] šľachtica, je viacjazyčným dielom katolíckeho kňaza, národného buditeľa a prvého úspešného kodifikátora spisovej slovenčiny z roku 1787?*

Ide o prvý veľký slovník slovenčiny. Bernolák tvoril slovník v rokoch 1787 – 1808, ale pred smrťou ho už, žiaľ, nestihol dokončiť a vydať. Nakoniec slovník vyšiel približne 12 až 14 rokov po jeho smrti. O to sa zaslúžili Juraj Palkovič a Alexander Rudnay. Dielo bolo vytlačené v univerzitnej tlačiarni v Budapešti.

4. Pravidlá písania a úpravy písomností

Na prvý pohľad to vyzerá ako tajuplný šifrovací kód: STN 01 6910. V skutočnosti ide o označenie dôležitého dokumentu s názvom **Slovenská technická norma (STN) 01 6910 Pravidlá písania a úpravy písomností**, ktorú vydal Slovenský ústav technickej normalizácie v apríli 2011. Popri kodifikačných príručkách je ďalšou pomôckou pri práci s písomnosťami. Na rozdiel od kodifikačných príručiek, ktoré sa venujú správne písaniu tvarov a slov a správnej výslovnosti, STN je zameraná výlučne na formálnu úpravu písomností, teda na normalizovanú úpravu úradných, interných a osobných listov.

Konkrétne sa venuje jednotným pravidlám písania znamienok, znakov, značiek, skratiek, číslíc a dátumov. Zároveň obsahuje pravidlá úpravy písomností používané v úradnom, obchodnom, ale aj osobnom tuzemskom styku. Zaoberá sa aj pravidlami úpravy cudzojazyčných úradných a obchodných listov a uvádza praktické vzory. Norma pritom dbá na európsky úzus pri tvorbe písomností a dodržiava citované a súvisiace technické normy. Cieľom STN 01 6910 je zabezpečenie jednoduchšej a zrozumiteľnejšej čitateľnosti textu, prehľadnejšieho spracovania informácií a racionálnejšej práce s textami. Jej obsah je v súlade s platnými Pravidlami slovenského pravopisu.

V nasledujúcom prehľade vám ponúkame zoznam vybraných častí z STN 01 6910, ktoré z hľadiska dlhodobého hodnotenia úrovne písomností úradnej korešpondencie vnímame ako problémové.

Interpunkčné znamienka

- **Rozdeľovacie znamienko** použijeme vtedy, keď slovo z jedného riadka presahuje do druhého. Vždy sa píše na konci riadka tesne za prvou časťou rozdeľovaného slova bez medzery. Jednoslabičné slová nerozdeľujeme.

Príklady:

čer- vený	sloven- ský	kuchár- sky	americ- ký	poža- dovaný	mali- nový
--------------	----------------	----------------	---------------	-----------------	---------------

- **Spojovník** používame vtedy, ak potrebujeme spojiť dve alebo viac pôvodne samostatných slov na vyjadrenie ich spolupatričnosti. Spojovník sa píše pomocou rozdeľovacieho znamienka bez medzier. Na rozdiel od pomlčky spojovník je **kratší** a medzi ním a slovami nie sú žiadne medzery.

Príklady:

čierno-biely televízor, anglicko-slovenský slovník, Bratislava-Lamač, 5-litrový, metodicko-didaktická pomôcka

Ak je spojovník na konci riadka, musí sa zopakovať aj na začiatku nasledujúceho riadka bez medzery pred druhou časťou výrazu.

- Tesne za slovom bez medzery sa píše **bodka, čiarka, bodkočiarka, dvojbodka, otáznik, výkričník**. Za znamienkom je medzera.

Príklad:

Prišla Janka. Mala nový kabát.

- **Pomlčka** je na rozdiel od spojovníka **dlhšia** a píše sa s medzerami na oboch stranách. Ak sa pomlčka nachádza na konci riadka, na začiatku ďalšieho riadka sa už nepíše. Pomlčka vyjadruje vo vete rozpätie, vsuvku, prípadne nahrádza spojku *a* alebo sa píše ako náhrada za sloveso *je*.

Príklady:

15. – 25. 5. 2009, 2020 – 2030

staroba – choroba

rýchlostná cesta Bratislava – Nitra – Banská Bystrica

- **Úvodzovky** sa uvádzajú na začiatku a na konci doslovných citátov, pričom sa k slovu pripájajú bez medzier. V texte používame slovenské úvodzovky („ “) a vyhýbame sa používaniu anglického tvaru úvodzoviek (“ ”). Názvy kníh materiálov, podujatí, funkcií mobilnej aplikácie atď. sa do úvodzoviek nedávajú. Úvodzovkami si pomáhame iba vtedy, keď je názov príliš dlhý alebo by sa ním mohla znížiť prehľadnosť a zrozumiteľnosť vety. Ak potrebujeme z určitého dôvodu niektoré výrazy vo vete odlíšiť od ostatných slov, použijeme na to iný typ písma, napr. **bold** lebo *kurzív*.

Príklady:

Riaditeľ potom zdôraznil: „Bez nových prístrojov nemôže táto prevádzka fungovať.“

„Existuje spôsob, ako zmierniť negatívny vplyv klimatických zmien?“ zaznela otázka z pléna.

Kniha Daniela Heviera *Nevyplazuj jazyk na Leva* sa dočkala prekladu do češtiny.

Generál, diplomat a politik Milan Rastislav Štefánik sa stal víťazom celonárodnej ankety **Najväčší Slovák**.

- **Zátvorky** sa k výrazom pripájajú bez medzier. Prednostne sa v textoch používajú okrúhle zátvorky.

Príklad:

Hlavné mestá (Oslo a Kodaň) sa prihlásili do súťaže.

- **Tri bodky** sa používajú v prípade, ak výpoveď ostáva nedokončená a doplnenie záveru je prenechané čitateľovi. Od vety sú oddelené medzerou a za nimi sa už nepíše osobitná bodka. Pri používaní troch bodiek platí pravidlo ako pri ostatných interpunkčných znamienkach, to znamená, že po nich nasleduje medzera. Ak sú **tri bodky na začiatku neúplnej vety**, od ostatnej časti vety sa oddeľujú medzerou. **Na konci neúplnej vety** sa, naopak, tri bodky pripájajú bez medzery k prvej časti vety. **Tri bodky umiestnené uprostred vety** sa k prvej časti vety pripájajú bez medzery, od ostatnej časti vety sa oddeľujú medzerou.

Príklad:

Nevedel, či má ísť, alebo... Rozhodol sa na základe skúseností.

... opustil ju bez slov.

- **Lomka** (nesprávne vyslovovaná ako lomítko) sa správne používa **bez medzery** v týchto významoch: na oddelenie skupín číslíc (napr. v rodnom čísle 685419/3072), na uvedenie variantného výrazu v texte (členovia/členky), na vyjadrenie podielu (2/3) a na vyjadrenie vzťahu dvoch veličín (60 km/h). Nesprávne sa lomka používa pri písaní skratiek (n/Tisou), pri výpočte bodov (2/ b/) a vo funkcii zátvorky /ďalej MK SR/.
- **Dve medzery** sa píše medzi poštové smerovacie číslo (PSČ) a dodáciu poštu a medzi číselné označenie časti textu a jej názov. V ostatných prípadoch sa používa len jedna medzera.
- Po ustálených **skratkách** nasleduje bodka a medzera (s. r. o., r. č., napr.).
- **Iniciálové skratky** vytvorené zo začiatočných písmen sa píše veľkými písmenami bez bodiek.

Príklady:

Slovenské národné povstanie – SNP, Medzinárodný deň detí – MDD, Ústredie ľudovej umeleckej výroby – ÚĽUV, Slovenský plynárenský priemysel – SPP

- **Akademické tituly** uvedené pred menom sa píše bez čiarky, tituly uvedené za menom s čiarkou za priezviskom a medzi sebou. V prípade, že osoba má pred menom viac titulov, najneskôr udelené tituly sa uvádzajú ako prvé a najbližšie k menu sa uvedie prvý získaný titul. Tituly *profesor* a *docent* sa píše s malým začiatočným písmenom, veľké začiatočné písmeno v týchto tituloch sa používa len vtedy, ak sa nimi začína veta.

Príklady:

doc. Ing. Ján Krátky, PhD.

PhDr. Lujza Múdra, CSc.

prof. PaedDr. Július Kováč, DrSc.

pprk. JUDr. Andrej Hollý, MBA

Profesor Krčméry informoval v médiách o aktuálnej epidemiologickej situácii na Slovensku.

- **Písanie dátumu:**

- **číselne – vzostupne** v tvare DD. (deň), MM. (mesiac), RRRR (rok), respektíve v tvare DD. MM. RR sa deň a mesiac píše radovou číslovkou (s bodkou) a rok základnou číslovkou. Jednotlivé údaje sa oddeľujú medzerou.

Príklady:

25. 12. 2020; 25. 12. 20

Ak sa dátum uvádza samostatne, môžu sa medzery, napr. z priestorového dôvodu, keď dátum vpisujeme do kolónok tlačiva alebo tabuľky, vynechať. **Vo vete však treba zachovávať písanie dátumu s medzerami.**

- **číselno-slovne** (predovšetkým v záhlaví listu) – deň sa píše bez nuly na začiatku a mesiac sa uvádza slovom v genitíve (druhom páde), medzery oddeľujúce jednotlivé údaje sa zachovávajú aj pri číselno-slovnom zápise dátumu

Príklady:

7. júla 2018, Bratislava 2. januára 2019, V Revúcej 14. augusta 2020

Možný je aj zápis dní a mesiacov pomocou nuly, napr. 01. 01. 2019, avšak len vtedy, keď sa dátum uvádza samostatne, teda nie je súčasťou vety.

Príklady:

Dostala termín na očkovanie, k lekárovi má prísť 3. apríla 2021.

Dostala termín na očkovanie, k lekárovi má prísť 3. 4. 2021.

Nie: Dostala termín na očkovanie, k lekárovi má prísť 03. 04. 2021.

- **číselne – zostupne (rok, mesiac, deň) sa dátum** používa najmä v komunikácii so zahraničím

Príklady:

2016-09-04; 20160904

- **Telefónne čísla** píšeme vo forme 048/98 76 54 32, v prípade nepárneho počtu čísel 02/567 45 23. Číslo mobilnej siete sa oddeľuje medzerou (0901 123 234).
- **Časové údaje** sa vo vetách zapisujú pomocou bodky. Značky jednotiek času: sekunda (s), minúta (min), hodina (h) sa na rozdiel od skratiek (napr. hod. – hodina) píše bez bodky. Značky i skratky sa od hodnoty veličiny oddeľujú medzerou. Písanie značiek je záväzné v odborných textoch, v ostatných prípadoch možno pri skracovaní slova hodina používať skratku alebo značku; zvyčajne sa však používa skratka. Ak sa veta končí skratkou, bodka za skratkou zakončuje aj vetu, čiže ďalšia bodka sa už nepridáva.

Príklady:

Zajtra o 8.00 h bude porada. Zajtra o 8.00 hod. bude porada. Porada bude zajtra o 8.00 hod. Obedná pauza: 12.00 – 12.30

Dvojmiestnymi číslami oddelenými dvojbodkou (bez medzery), napr. 14:30 h alebo 06:30 h, sa časový údaj uvádza v tabuľkách alebo rozličných formulároch.

- **Číslo v názve okresov a inštitúcií** sa píše vždy rímskou číslicou bez bodky a s medzerou (Okresný súd Košice II).

- **Písanie adres:**

Limit na napísanie adresy na obálke je ohraničený tzv. adresným pásmom. To určuje maximálnu plochu, na ktorej pisateľ môže napísať adresu príjemcu. Adresné pásmo odosielateľa je umiestnené do ľavého horného rohu obálky. Pásmo na napísanie adresy prijímateľa sa umiestňuje do pravého dolného rohu. V liste sa adresa prijímateľa umiestňuje buď doľava, alebo doprava. V listoch bez predtlaču sa adresa prijímateľa umiestňuje vľavo od rovnakej zvislice ako text. Ak sa list vkladá do okienkovej obálky, adresa prijímateľa sa píše vpravo. Predtlačený formát určuje písanie adres pomocou vyznačených orientačných bodov. Adresa musí obsahovať presné označenie prijímateľa, prijímacieho miesta, poštové smerovacie číslo a názov dodacej pošty. Adresátom zásielky môže byť právnická aj fyzická osoba.

Listy fyzickým osobám (občanom) obsahujú nasledovné údaje: oslovenie, meno a priezvisko, funkciu adresáta, prípadne iný spresňujúci údaj.

Listy právnickým osobám a fyzickým osobám (podnikateľom) obsahujú nasledovné: názov organizácie, ktorý je uvedený v príslušnom registri, právnu formu organizácie, podľa potreby odbor podnikania, organizačnú zložku (odbor, oddelenie), meno, priezvisko a funkciu zamestnanca. Ďalej označenie odovzdávacieho miesta názvom ulice, námestia, prípadne iného priestranstva s orientačným číslom. Nasleduje názov (časti) obce. Odovzdávacím miestom môže byť aj P. O. BOX doplnený číslom.

Poštové smerovacie číslo (PSČ) sa píše vždy ako posledné spolu s názvom dodávacej pošty. Umiestňuje sa vľavo pred názov pošty. Je zložené z trojčíslia a dvojčíslia, ktoré sú oddelené medzerou. Medzi PSČ a názvom pošty sa vynechávajú dve medzery voľné. Názov okresu sa neuvádza a názov pošty sa nezvýrazňuje.

Adresy sa vždy píšu veľkým začiatočným písmenom, rovnakým druhom a veľkosťou písma. Používa sa jednoduché riadkovanie a prázdne riadky sa do adresy nevkladajú. Nepoužíva sa podčiarkovanie, tučné a ani riedené písmo. Píše sa čitateľne, latinkou a bez prepisovania. Zakázané je používanie červenej farby, ceruziek, atramentových pier a luminiscenčných farbív. Na konci riadka sa nepíše interpunkčné znamienko (okrem bodky za skratkou).

Príklady:

Vážená pani	Ekonomická univerzita	Okresný úrad Košice III
Mária Múdra	Katedra pedagogiky NHF	odbor vnútornej správy
Kajal 63	prof. Ing. Rudolf Šlosár, PhD.	Ulica svätého Michala 4
925 91 Kajal	Dolnozemska cesta 1	040 22 Košice
	852 35 Bratislava	

Viete, že...

... listy posielať do zahraničia je potrebné upraviť ešte podľa dodatočných pravidiel? V záhlaví listu sa odporúča uviesť názov inštitúcie a jej adresu v jazyku štátu, v ktorom sa nachádza. Adresa na obálke sa vypisuje podľa zvyklostí štátu, do ktorého písomnosť smeruje. Názov dodávacej pošty sa píše veľkými písmenami. Pred PSČ je vhodné uviesť medzinárodný kód štátu (napríklad v prípade Nemecka D-10115 BERLIN). Názov štátu sa píše vždy do posledného riadku adresy veľkými písmenami v medzinárodne známom jazyku.

5. Jazyková poradňa Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

Poskytovanie jazykovoporadenských služieb má v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied (ďalej len „JÚLŠ SAV“) dlhoročnú tradíciu. **Jazykovú poradňu** zabezpečujú pracovnícky oddelenia jazykovej kultúry a terminológie. Priamy kontakt s verejnosťou bol a je zdrojom množstva podnetov, námetov a aktuálneho materiálu na výskum súčasného jazyka, jazykovej kultúry a odbornej terminológie, neologizácie jazyka, ako aj na spresňovanie platnej normy a kodifikácie. V priebehu času sa však mení forma, spôsob a rozsah poskytovania služieb, ako aj aktivita a záujem verejnosti.

Všeobecne možno konštatovať, že potreba riešiť otázky jazyka s odborníkmi ustavične rastie. Jazyk je dynamický jav, a práve prostredníctvom jazykového poradenstva možno usmerňovať tých používateľov jazyka, ktorým na jazykovej kultúre záleží.

Telefonická jazyková poradňa funguje prakticky v nezmenenej podobe, záujemcom je k dispozícii každý pracovný deň v čase od **9.00** hodiny do **11.00** hodiny na telefónnom čísle 02/54 43 17 61-2. Jej pracovnícky odpovedia každoročne na tisícky otázok. Listová jazyková poradňa však prešla výraznou premenou. Odkedy sa internet stal súčasťou každodenného pracovného i súkromného života a komunikácia prostredníctvom elektronickej pošty je bežným spôsobom získavania informácií, záujem o odpovede týkajúce sa používania jazyka prostredníctvom e-mailov sa enormne zvýšil.

Na túto situáciu ústav reagoval sprístupnením relevantných publikácií na svojej webovej stránke. Zámerom je, aby si záujemca o jazykové rady predtým, ako zatelefonoje alebo napíše do jazykovej poradne, mohol aj sám nájsť odpovede na svoje otázky. Na to slúži predovšetkým **Slovníkový portál JÚLŠ SAV** (slovník.juls.savba.sk), v rámci ktorého sú sprístupnené staršie aj najnovšie lexikografické diela. Prostredníctvom združeného vyhľadávania možno nájsť zadané slovo v jednotlivých slovníkoch, v ktorých je spracované.

S cieľom zmodernizovať a zefektívniť jazykové poradenstvo, ako aj poskytnúť záujemcom ďalší relevantný zdroj informácií, vznikla v roku 2013 v spolupráci s portálom sme.sk, ktorý zabezpečuje technickú podporu, **webová jazyková poradňa**. Ide o elektronickú databázu odpovedí jazykovej poradne, ktorá je verejne dostupná na stránke ústavu (jazykovaporadna.sme.sk). V súčasnosti obsahuje približne 6 500 odpovedí a priebežne sa dopĺňa a aktualizuje.

Používateľ jazyka má teda možnosť vyhľadávania v lexikografických dielach, vo webovej poradni, v **archíve časopisov** vydávaných v ústave (Kultúra slova, Slovenská reč

a Jazykovedný časopis) a vo vedeckých a odborných **publikáciách** sprístupnených na stránke ústavu celotextovo (juls.savba.sk/publikacie.html).

Za súčasť poradenskej činnosti možno pokladať aj **rubriky v médiách**, najmä živé odpovede v rozhlasovom či televíznom vysielaní (prístupné aj na internete), keďže záujem o tento spôsob informovania je mimoriadny a ohlas väčšinou veľmi pozitívny. Z toho sa dá usudzovať, že verejnosť otázky jazyka zaujímajú. Platí to aj pre rozličné rozhovory a vyjadrenia, ktoré sú zverejnené aj na internete.

Mozaika záujemcov o jazykovoporadenské služby je mimoriadne pestrá, a to z hľadiska veku, vzdelania, profesie, ako aj dôvodu, prečo radu potrebujú. Práca v jazykovej poradni je náročná, okrem dobrých komunikačných schopností vyžaduje primeranú jazykovú fundovanosť, všeobecný rozhľad a schopnosť prispôbiť odpoveď tak, aby bola pre záujemcov zrozumiteľná.

Do kompetencie jazykovej poradne nepatria korektúry a preklady textov, výklad legislatívnych textov a riešenie právnych sporov, otázky týkajúce sa etymológie slov, riešenie školských úloh a vetný rozbor.

Tematické okruhy otázok, ktoré dostávajú pracovníčky do jazykovej poradne, sú široké a rôznorodé. Používateľov jazyka zaujíma najmä súčasný jazyk, preberanie slov z cudzích jazykov, tvorenie nových slov, slová z bežnej slovnej zásoby, ale aj terminológia rozličných odborov, etymológia slov či nárečia. Neobmedzujú sa však len na slovnú zásobu, kladú otázky týkajúce sa všetkých jazykových rovín. Používatelia jazyka svojimi otázkami reagujú na zmeny v našom živote, s čím úzko súvisia aj zmeny v jazyku, čo často znamená hľadanie nových riešení.

Dôvody, pre ktoré používatelia jazyka tak frekventovane využívajú služby jazykovej poradne a vyhľadávajú v sprístupnených zdrojoch a databázach, sú takisto rozličné. Predovšetkým potrebujú skorigovať text alebo prejav, na ktorom im záleží, ktorým sa prezentujú, overujú si nájsené informácie, prípadne žiadajú o vysvetlenie konkrétneho jazykového javu. Nezriedka ide o rozriešenie jazykových sporov, mnoho podnetov sa týka kritiky prejavov vo verejnej komunikácii. Kontakt s jazykovedcami však vyhľadávajú aj používatelia jazyka, ktorí sa chcú len podeliť o svoj názor, porozprávať sa o jazyku.

Skúsenosti z dlhoročného jazykového poradenstva potvrdzujú trvalý záujem verejnosti o jazyk, no v poslednom čase zároveň poukazujú na absenciu istých vedomostí, ktoré v minulosti boli samozrejmosťou.

6. Projekt Slovenský národný korpus

Jazyk, jeho používanie i výskum zaznamenávajú v súčasnosti veľkú dynamiku. Výrazné zmeny sa týkajú aj materiálovej výskumnej bázy, ktorú už netvoria len limitované ručné výpisky, ale budujú sa rozsiahle textové korpusy a iné elektronické zdroje spolu s počítačovými nástrojmi na vyhľadávanie jazykových prostriedkov a vyhodnocovanie ich fungovania.

Pre slovenčinu sa elektronické korpusové databázy začali budovať v JÚLŠ SAV v 90. rokoch 20. storočia spočiatku len pre interné potreby v súvislosti s prípravou nového výkladového slovníka súčasnej slovenčiny. V roku 2002 bolo s podporou Ministerstva kultúry SR (na základe Koncepcie starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky), Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskej akadémie vied vytvorené špecializované oddelenie Slovenského národného korpusu s cieľom budovať verejne prístupné korpusy rôznych textov a variet slovenského jazyka a tvoriť ďalšie zdroje na postupnú elektronizáciu jazykovedného výskumu na Slovensku.

Podrobné informácie o korpusoch, podkorpusoch a iných súvisiacich projektoch Slovenského národného korpusu (ďalej len „SNK“) sú dostupné na stránke <https://korpus.juls.savba.sk>. Zverejňujú sa tu aj čiastkové skúsenosti z tvorby databáz slovenského jazyka a výsledky vlastného výskumu pracovníkov SNK. Popri výskume a budovaní elektronických databáz sa pozornosť venuje aj záujemcom o používanie korpusových zdrojov, pre ktorých sa usporadúvajú cielene zamerané prednášky a odborné semináre v priestoroch JÚLŠ SAV v Bratislave alebo na vedecko-výskumných pracoviskách a v školách na Slovensku i v zahraničí.

V priebehu necelých 20 rokov sa v Slovenskom národnom korpuse vytvorili viaceré databázy a ďalšie čiastkové výstupy, ktoré sa priebežne aktualizovali, rozširovali a skvalitňovali. Sú to:

- **jazykové zdroje** – lingvisticky spracované zoznamy slov (morfologická databáza, terminologická databáza), slovníky paradigiem, kolokačné slovníky, frekvenčné slovníky a frekvenčné zoznamy slov z jednotlivých korpusov; časť týchto jazykových zdrojov SNK je začlenená medzi elektronické lingvistické, najmä lexikografické zdroje JÚLŠ SAV sprístupňované na stránke <http://slovniky.juls.savba.sk>, ktorá sa začala budovať a naplňať v prvých etapách projektu SNK;

- **textové zdroje** – korpusové elektronické databázy, ktoré obsahujú korpusovo spracované texty získané od poskytovateľov na základe licenčných zmlúv (autori, majitelia

autorských a/alebo distribučných práv), z internetových domén alebo vlastným zberom (zvukové záznamy rôznych typov prehovorov do hovoreného korpusu).

Hlavným korpusom v celku SNK je všeobecný korpus súčasných písaných textov prim (primárny), v ktorom sú spracované texty z rôznych štýlov, žánrov, tematických oblastí a pod. publikované po roku 1955. Aktuálne je dostupná verzia prim-9.0 v rozsahu vyše 1,65 mld. textových jednotiek. Z hlavného korpusu sa podľa rôznych kritérií a podľa poznaných potrieb výskumu jazyka vytvárajú viaceré **podkorporusy** (napr. umeleckých textov, odborných textov, textov vydaných v rokoch 1955 – 1989). Osobitne sa tvoria **špecializované korpusy** (napríklad právnych textov), **webové korpusy**, **korpusy starších (spred roku 1955) a historických textov** (z obdobia predpisovnej slovenčiny). Samostatnú skupinu korpusov písaných textov predstavujú **paralelné korpusy** (napríklad slovensko-anglický, slovensko-nemecký, slovensko-poľský; aktuálne je prístupných 11 paralelných korpusov (<https://korpus.sk/par.html>), ktoré obsahujú rovnaké texty v príslušných dvoch jazykoch (zvyčajne originál a jeho preklad). Súčasťou SNK sú aj **Slovenský hovorený korpus** (<https://korpus.sk/shk.html>) a **Korpus nárečí** (<https://korpus.sk/dialect.html>). Ich rozsah je oveľa menší (prepisy štandardných prehovorov sú aktuálne dostupné v rozsahu 6,6 milióna slovných a iných textových jednotiek, nárečové transkripcie v rozsahu 700-tisíc jednotiek).

Výslednému spracovaniu týchto zdrojov predchádza teoreticko-výskumná práca, na základe ktorej sa texty počítačovo a lingvisticky (pred)spracúvajú tak, aby sa v nich mohli čo najefektívnejšie vyhľadávať rôzne jazykové prostriedky a javy. Pri vkladaní lingvistických informácií do korpusu v procese anotácie sa každému textu pripisujú bibliografické údaje a podrobné štýlovo-žánrové charakteristiky a každému prostriedku nachádzajúcemu sa v textoch (slovám, interpunkčným znamienkam, čísliciam a pod.) sa pripisujú také gramatické kategórie, aké tieto prostriedky v kontextoch reálne majú. Na základe toho je možné cielene vyhľadať napríklad všetky podstatné mená ženského rodu v jednotnom čísle, ktoré stoja pred slovesom v rozkazovacom spôsobe a sú použité v románoch preložených z ruského jazyka.

Textové korpusy sa po spracovaní sprístupňujú širokej odbornej i laickej verejnosti prostredníctvom internetu na vyhľadávanie konkrétnych jazykových javov. Používatelia (výskumníci, učitelia, prekladatelia, redaktori) sa registrujú na nekomerčné používanie korpusu (<https://korpus.sk/usage.html>), v rámci ktorého nemajú prístup k celým textom. Vyhľadaný materiál je možné ďalej triediť, usporadúvať a analyzovať podľa potrieb používateľa. Korpusové databázy poskytujú rozsiahle informácie o jazyku a slúžia na tvorbu slovníkov, gramatických opisov a iných výskumných prác, na prípravu školských úloh

a cvičení, na bežné overenie správnosti či funkčnosti slov, ako aj na ďalšie počítačové spracovanie jazyka.

7. Často používané výrazy (nielen) v úradných textoch a ich kodifikovaná podoba

Nielen v textoch, s ktorými sa stretávame každodenne v práci, ale aj v súkromnom styku prichádzame často do kontaktu s výrazmi, ktoré prekračujú spisovnú normu slovenského jazyka. Každý skúsený používateľ jazyka vníma ich nevhodnosť a hľadá spôsoby, akými nevyhovujúce výrazy upraviť. S tým súvisí nevyhnutnosť poznať spisovný ekvivalent predmetných výrazov, aby sme nespisovné slová, najmä vo verejnom styku, resp. v oficiálnom prejave, vedeli primerane nahradiť.

Preto sme pripravili pomôcku – tabuľku s prehľadom často sa vyskytujúcich slov a slovných spojení, ktoré referát štátneho jazyka Ministerstva kultúry Slovenskej republiky zaznamenal v písomnej, ale aj v ústnej komunikácii vo verejnom styku. Sú to predovšetkým mnohé slová a slovné spojenia, ktoré sa stále v administratívnom štýle bežne používajú a tvoria akýsi „zlatý fond“ takzvaného úradníckeho jazyka, napríklad *dopis, máme za to, námatková kontrola, odstavec, oproti podpisu, prezistiť, razítko, vydodať, zahájiť jednanie, za účelom* a ďalšie, pričom tieto a viaceré iné nie sú v súlade s platnou kodifikáciou a znižujú jazykovú úroveň štátnej a verejnej správy.

Na ľavej strane tabuľky je vždy uvedené používané kľúčové slovo, prípadne výraz alebo celá veta. Na pravej strane tabuľky je jeho kodifikovaná podoba. Na konci je tabuľka doplnená niektorými vyskloňovanými podstatnými menami, ktoré sú pre mnohých používateľov slovenčiny problematické. V tomto prípade je to *euro, rúško* a *Kórea*, keďže vieme, že chlieb nestojí tri euro, ale tri eurá, nenosíme rúšku, ale rúško a na svete existujú dve Kórey a nie dve Kórei.

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
A	
Aj ja nepočujem.	Ani ja nepočujem.
akčná cena, akčná ponuka	akciová cena, akciová ponuka
akonáhle	len čo, sotva, hneď ako
ako taký	sám o sebe, samostatný, vo svojej podstate
ako tomu bolo	ako to bolo/ako sa to stalo

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
antidatovať	antedatovať
a síce	a to
auditor	audítor
autentičnosť	autenticnosť
až na	okrem, s výnimkou
B	
bednička	debnička
behom (napr. behom roka)	počas, za, cez, v, v priebehu
ale správne napríklad vo význame: funkcia príslovky (napr. Pustil sa behom za ním.)	
beneluxký	beneluxský
očný bielok	očné bielko
vaječné bielko	vaječný bielok
billboard	bilbord
zubná blomba	zubná plomba
bola by škoda	bolo by škoda
boty	topánky
botník	skrinka na topánky
C	
cestou súdu	prostredníctvom súdu
cezčas	nadčas
cez sto	vyše sto
cez to všetko	napriek tomu
cop	vrkoč

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
cyrilometodejský	cyrilo-metodský
Č	
čas od času	z času na čas, občas
častokrát	často, veľakrát
čiasťka (napr. Zaplatil som čiastku 20 eur.)	suma
ale správne napríklad vo význame: čiastka z celku (napr. Zriekol sa svojej čiastky.)	
(suma) činí	(suma) predstavuje, robí, je
D	
dielčí	čiasťkový
dlhodobe	dlhodobo
dobyť pohľadávku	vymôcť pohľadávku
docela	celkom
dodneska	dosiaľ, doposiaľ, doteraz, dodnes
do doby	dovtedy
dojednať	dohodnúť
dokazovací materiál	dôkazový materiál
dokudráma, dokuseriál	dokumentárna dráma, dokumentárny seriál
dolupodpísaný	podpísaný
doluvedený	uvedený
domienka	domnienka
dopad	dosah, účinok, vplyv, dôsledok
ale správne napríklad vo význame: tvrdý dopad na zem	
do pamäti počítača	do pamäte počítača

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
ale správne napríklad vo význame: v ľudskej pamäti	
dopis	list
dopisovať si	písať si, korešpondovať
doporučiť	odporučiť
doposiaľ	dosiaľ, posiaľ, doteraz, dodnes
doprevadiť	odprevadiť, sprevádzať
doprevádzať	sprevádzať
doprovod	sprievod
dosažiteľný	dosiahnuteľný
dostať slovu	dodržať slovo
došetriť	dovyšetrovať
došlá pošta	prijatá pošta
dotaz	otázka, dopyt
dovoľávať sa predpisov	odvolávať sa na predpisy
dôchodci	dôchodcovia
drtivá väčšina	drvivá väčšina
dvesté výročie	dvojsté výročie
Ď	
d'aleko lepší	omnoho/oveľa lepší
d'aleko viac	oveľa viac, omnoho viac
E	
evro	euro
expirácia	exspirácia

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
F	
Facebook stránka	facebooková stránka
famfáry	fanfáry
s fondami	s fondmi
fotogenická pamäť	fotografická pamäť
Francia	Francúzsko
G	
gel	gél
googliť	gúgliť, vyhľadávať online
gulička	guľka, guľôčka
guličkové pero	guľôčkové pero
H	
horeuvedený	uvedený, predtým uvedený
horký kúpeľ	horúci kúpeľ
ale správne napríklad vo význame: horký (horká pilulka), bolestný (napr. horký žal)	
hovoriť anglicky	hovoriť po anglicky
hra na klavír, husle, gitaru	hra na klavíri, husliach, gitare
hranolky	hranolčky
húpačka	hojdačka
CH	
chat	čet
(ražný) chleba	(ražný) chlieb
chovať sa	správať sa

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
chválabohu	chvalabohu
I	
ihrište	ihrisko
Í	
ísť pre vodu	ísť po vodu
J	
jazdiť	premávať
jednanie	rokovanie
jedná sa o	ide o
jednatel'	konateľ
jednať s niekým	konať, robiť, rokovať, diskutovať, vychádzať s niekým
jednorázove	jednorazovo
jednorázový	jednorazový
jednosmenný	jednozmenný
je rovné nule	rovná sa nule
ješitný	samoľúby, márnivý
je tomu tak	je to tak
je treba	treba
je treba si uvedomiť	treba si uvedomiť, je potrebné si uvedomiť
K	
kapesník	vreckovka
kárny	disciplinárny
každopádne	v každom prípade

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
kedy (zámeno) (napr. Každoročne si pripomíname deň, kedy vznikla Slovenská republika.)	keď (podrad'ovacia spojka) (napr. Každoročne si pripomíname deň, keď vznikla Slovenská republika.)
ale správne napríklad vo význame: opytovacieho zámena (napr. Kedy prídeš?)	
každým rokom	každý rok
Kde ideš?	Kam ideš?
ale správne napríklad vo význame: Kde to je?	
kdežto	zatiaľ čo
kelímok	téglik
klávesa	kláves
kľud	pokoj
kmín	rasca
koho záujmy	čie záujmy
kochlík	kvetináč
kolmý k niečomu	kolmý na niečo
komoda	bielizník
predstavenie končí	predstavenie sa končí
ale správne napríklad vo význame: končiť školu	
konkurenciaschopnosť	konkurencieschopnosť
konzultovať problém	konzultovať s niekým, o niečom, o niekom
korešpodencia	korešpondencia
kotník	členok
krajka	čipka
krb	kozub
krátkodobe	krátkodobo

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
kúsať	hrýzť
Kvôli chorobe neprišiel.	Pre chorobu neprišiel.
L	
leasing	lízing
lehátko	ležadlo
lékorica	sladké drievko
lízatko	lízanka
lomítko	lomka
luštenina, luskovina, lusková polievka	strukovina, strukovinová polievka
M	
mačkať	tlačiť, krčiť, žmýkať
madlo	držadlo
madrac	matrac
v maily, v mejly	v maile, v maili, v mejle, v mejli
majetkoprávne	majetkovoprávne
majetkoprávny	majetkovoprávny
Maledivy	Maldivy
management, menežment	manažment
managér, manager	manažér
mať za následok	spôsobovať, zapríčiňovať
mať za to, mám za to	byť presvedčený, predpokladať, nazdávať sa, myslieť si, domnievať sa, podľa môjho presvedčenia, podľa mňa, podľa môjho názoru
medajla	medaila

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
menom	v mene
menovací dekrét	vymenúvací dekrét
menovať	vymenovať
menovať do funkcie	vymenovať do funkcie
menovite	najmä, hlavne, predovšetkým
mimo hru	mimo hry
mimo iného	okrem iného
mimo toho	okrem toho
mimo zákon	mimo zákona
mlsný	maškrtný
množstevný	množstvový
mohla/mohol by ste	mohli by ste
mód	modus
môžme, môžete	môžeme, môžete
mravenčia práca	mravčia práca
mrkať	žmurkať
N	
náhrazka	náhrada
náchylný k niečomu	náchylný na niečo
na inštitúciách (ako napr. na škole, na ústave)	v inštitúciách (ako napr. v škole, v ústave)
nájomci	nájomcovia
na každý pád	v každom prípade
nakoľko	pretože, keďže, lebo

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
námatková kontrola	náhodná kontrola
naniest' pripomienky	predniesť pripomienky, vysloviť pripomienky
napadla ma myšlienka	napadla mi myšlienka
napomôcť niečomu	napomôcť niečo
nasledovne	týmto spôsobom
nasledovný	nasledujúci
nástavec	nadstavec
naväzovať	nadväzovať
návod k použitiu	návod na použitie
nedozierny	nesmierny
nechápem tomu	nechápem to
neide	nejde
nemovitosť	nehnuteľnosť
neobdržať	nedostať, nezískať
nepostrádateľný	nevyhnutný, potrebný, nenahraditeľný
nerozový riad	riad z nehrdzavejúcej ocele
nerozumiem to	nerozumiem tomu
nevadí mi to	neprekáža mi to
nezávadný	bezchybný, neškodný, vhodný, vyhovujúci, dobrý
nezávisle na niečom	nezávisle od niečoho
nezbytnosť	nevyhnutnosť
nežiadúce	nežiaduce
niekoľko rokov dozadu	pred niekoľkými rokmi

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
O	
obdeň	každý druhý deň
obdržaný	prijatý, získaný, prevzatý
obdržať	dostať, získať, prijať, prevziať, dosiahnuť, nadobudnúť
obecne	všeobecne
obecné pravidlá	všeobecné pravidlá
ale správne napríklad vo význame: obecný rozhlas (so vzťahom k obci)	
obilovina	obilnina
obnášať	obsahovať
obnos	suma
študijný obor	študijný odbor
ale správne napríklad vo význame: zúrivý obor (rozprávková bytosť)	
oboznámiť o niečom	oboznámiť sa s niečím
obtiaž	ťažkosť
odozva	reakcia, echo, odraz, ohlas, ozvena alebo odpoveď
odraziť sa na cene	premietnuť sa do ceny
odvieť kus práce	vykonať kus práce
odstavec	odsek
ohliadka	obhliadka
ohľadne	pokiaľ ide o, čo sa týka, vzhľadom na, so zreteľom na
okamžik	okamih
okopírovať	odkopírovať
o prázdninách	cez prázdniny

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
o priemere/rozmeroch	s priemerom/rozmermi
orazítkať	opečiatkovať
ostraha	ochrana, stráž, stráženie, hliadka, strážca
ošetriť v zmluve	upraviť v zmluve
ovšem	pravda, pravdaže, prirodzene
P	
pamlso	pochúťka, maškrtka, lahôdka
patrne	zrejme
5 krát/päť krát	5-krát/päťkrát
pilotný	úvodný, uvádzací, testovací, skúšobný
písať s plniacim perom	písať plniacim perom
správne napríklad vo význame: Prišiel s plniacim perom v ruke.	
pernamentne	permanentne, stále, trvalo, nepretržite
plesnivý syr	plesňový syr (druh syra)
ale správne napríklad vo význame: Tento syr už je plesnivý, lebo nebol v chladničke a pokazil sa.	
plnomocenstvo	splnomocnenie, poverenie konať za niekoho
plnomocnenec	splnomocnenec
počas voľného času	vo voľnom čase
podmienky pre niečo	podmienky na niečo
pohl'adný	pekný
pohmoždenina	pomliaždenina
pohrešovaný	nezvestný
pojednanie	úvaha, rozprava, opis

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
pojiť	spájať, spojiť sa, pútať sa/na seba
pokiaľ sa týka	čo sa týka, pokiaľ ide o
poloostrov	polostrov
pomazánka	nátierka
poplatok vo výške tri eurá	poplatok tri eurá
po prípade	prípadne
poriadať	usporadúvať
poriešiť niečo	vyriešiť niečo
posilovňa	posilňovňa
posledne	minule, nakoniec, napokon, poslednýkrát, posledný raz
postaviť sa do rady	postaviť sa do radu
postrádať	chýbať, vnímať nedostatok niekoho/niečoho
potencionálny	potenciálny
potierať (napr. potierať ľudské práva)	potláčať
ale správne napríklad vo význame: potierať chlieb maslom	
potrebný k niečomu	potrebný na niečo
použitie pre mokrý povrch	použitie na mokrý povrch
povolenka	povolenie
pracný	pracny, namáhavý, ťažký, vyžadujúci si veľa práce
pre dnes je to všetko	na dnes je to všetko
urobiť prehlásenie	urobiť vyhlásenie
ale správne vo význame urobiť prehlásením zmenu, napríklad prehlásiť sa z jednej zdravotnej poisťovne do inej, prehlásiť sa z jedného miesta bydliska do iného	
predať skúsenosti, úrad	odovzdať skúsenosti, úrad

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
ale správne napríklad vo význame: predať oblek	
predčiť	prevýšiť, prekonať, predstihnúť
predom	vopred
predsedkyňa	predsedníčka
prechod pre chodcov	priechod pre chodcov
ale správne napríklad vo význame: prechod cez rieku	
pre ilustráciu/začiatok	na ilustráciu/začiatok
prejednanie	prerokovanie
prejednať	prerokovať
premlčovať	premlčovať
preplatiť niečo/dat' peniaze	vyplatiť niečo
ale správne napríklad vo význame: preplatiť tovar (zaplatiť za tovar viac ako je jeho hodnota)	
prestárly	starý, starší
pre túto chvíľu	teraz, nateraz
pred i po schôdzi	pred schôdzou i po nej
Predám vám pána riaditeľa.	Odovzdám vám pána riaditeľa.
predložiť k podpisu	predložiť na podpis
prehoz	prikryvka
prepážka	priehradka, priečinok, priečka
presiahly	presiahnutý
prestupný rok	priestupný rok
prešlý	uplynulý
pretek	preteky

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
previesť voľby	vykonať voľby, voliť
ale správne napríklad vo význame: previesť niekoho cez cestu	
prevedenie diela	vyhotovenie
ale správne napríklad vo význame: umelecké/filmové prevedenie	
prezistiť	zistiť
profesný	profesijný, profesiový, profesionálny
proti podpisu	na podpis
prvý krát	prvýkrát
putko	pútko
púzdro	puzdro
R	
ale správne napríklad: rameno rieky	
razítko	pečiatka
regulérny	regulárny
respektívne	respektíve
réva	vinič
riadítko	volant
rohlík	rožok
rozhodčí súd	rozhodovací súd
S	
sada	súprava, súbor, kolekcia, rad, séria
sáčok, sáčik	vrecko
salám	saláma

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
schématický	schematický
Zápas skončil.	Zápas sa skončil.
ale správne napríklad vo význame: skončiť školu, skončiť zápas (z nejakého dôvodu)	
sluchátko	slúchadlo
slúžiť k niečomu	slúžiť na niečo
smerodatný	smerodajný
snímok (1. pád jednotného čísla)	snímka
ale správne aj snímok v 2. páde množného čísla slova snímka	
späťvzatie	stiahnutie
s pomocou niečoho	pomocou niečoho
sprostiť viny	zbaviť viny
súčasne, súčasť	súčasne, súčasný
svojím menom	vo svojom mene
Š	
šachy (hra)	šach (hra)
šampiňón v boxe	šampión v boxe
ale správne napríklad vo význame: šampiňónová omáčka	
šedý	sivý
šetrenie prípadu	vyšetrovanie, preverovanie, zisťovanie
ale správne napríklad vo význame: šetrenie peňazí	
šetriť s niečím	šetriť niečím
šetriť príčiny	zisťovať, skúmať, vyšetrovať príčiny
šicí	šijací

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
šrób	skrutka
štúdijný	študijný
T	
tak úspešný podnik tak vzdelaná populácia tak pekné dieťa tak zaujímavé tradície	taký úspešný podnik taká vzdelaná populácia také pekné dieťa také zaujímavé tradície
ale správne napríklad vo význame príslovky (napr. Vonku je tak pekne.)	
tapacirované kreslo	čalúnené kreslo
tarif	tarifa
telefónne spojenie	telefonické spojenie
tématický	tematický
ten istý spôsob	taký istý spôsob
termoprádlo	termobielizeň
tlačítko	tlačidlo
točiť film, točiť seriál	natáčať/nakrúcať film, seriál
tohoto	tohto
topiť v byte	kúriť
ale správne napríklad vo význame: topí sa ľad	
tvorčí	tvorivý
tým pádom	týmto činom, a tým, a tak, a preto, v tomto prípade
U	
u (pri neživotných podstatných menách) (napr. Našla som ho ležať u postele.)	pri, na, v (napr. Našla som ho ležať pri posteli.)
ale správne napríklad vo význame: prázdniny u starých rodičov	
ukľudnenie	upokojenie

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
upomienkový predmet	spomienkový predmet, suvenír
upresniť	spresniť
určený k niečomu, určený pre niečo	určený na niečo
určený pre holenie	určený na holenie
usilovať o niečo	usilovať sa o niečo
ustavujúci	ustanovujúci
u telefónu	pri telefóne
užívateľská príručka	používateľská príručka
V	
vada, vadný	chyba, kaz, kazový, chybný, poruchový
varianta	variant
v celkovej výške 3 eurá	v celkovej sume 3 eurá
v čase platnosti	v lehote platnosti
včetne	vrátane
vhodný pre niečo	vhodný na niečo
vid'	pozri
vo vnútri	vnútri
vrátený k prepracovaniu	vrátený na prepracovanie
vsadiť si na niečo	staviť si na niečo
ale správne napríklad vo význame: vsunúť, vložiť niečo niekde (napr. vsadiť diamant do prsteňa)	
vydávateľ	vydavateľ
vydodať	dodať
východzí	východiskový

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
výmluva	výhovorka
vyporiadať sa, vysporiadať sa	vyrovnať sa, porátať sa, zmieriť sa s niekým alebo s niečím
(tá) výstroj	(ten) výstroj
vytríbený vkus	vycibrený vkus
výuka	výučba, vyučovanie
(ten) výzbroj	(tá) výzbroj
vyzistiť	zistiť
vzhľadom k tomu	vzhľadom na to
vzniklý	vzniknutý
vzorok	vzorka
W	
webovská stránka, webstránka	webová stránka, webové sídlo
Z	
zácpa	zápcha
zahájiť	začať, otvoriť
ale správne napríklad vo význame: zahájiť = zahradiť, zatarasiť, oddeliť ohradou	
zákonodárny	zákonodarný
zakysané mlieko	zakvasené/kyslé mlieko
záležať od niečoho	záležať na niečom
zamedziť niečomu	zamedziť niečo, zabrániť niečomu
za päť minút	o päť minút
započať	začať
za použitia	s použitím

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
za prvé	po prvé
zariadenie pre niečo	zariadenie na niečo
zastaralý	zastaraný, zaostávajúci za vývojom
za účelom	na účel, s cieľom
záujemci	záujemcovia
závada	chyba, kaz, porucha, nedostatok
závisieť na niečom	závisieť od niečoho
zavírený počítač	zavírusovaný alebo zavírusený počítač
závody	preteky
ale správne napr. vo význame: chemické závody	
zbytok	zvyšok
zčasti	sčasti
zdarma	zadarmo
zdeliť	oznámiť
zdieľať informácie na sociálnych sieťach	uverejňovať/šíriť/komunikovať informácie/deliť sa o informácie na sociálnych sieťach
ale správne napríklad vo význame: zdieľať = zdôverovať sa, mať niečo spoločné	
zdrobnelina	zdrobnenina
zjednať nápravu	zaistiť, zabezpečiť nápravu
zobecniť	zovšeobecniť
zosilovač	zosilňovač
z príležitosti osláv	pri príležitosti
z toho plyní poučenie	z toho vyplýva poučenie
ale správne napríklad vo význame: čas plyní rýchlo	

Použité slovo alebo výraz	Kodifikovaná podoba
Ž	
životodárny	životodarný
žĺtko	žĺtok

8. Skloňovanie niektorých problematických podstatných mien

Podstatné mená **euro** a **rúško** sa skloňujú podľa vzoru mesto. Podľa tohto vzoru sa ohýbajú všetky podstatné mená (substantíva), ktoré sú zakončené na samohlásku -o. Ďalšími podstatnými menami, ktoré sa skloňujú podľa vzoru mesto, sú napríklad: Slovensko, auto, dielo a oko, ale aj niektoré podstatné mená prebraté z iných jazykov, konkrétne tie, ktoré sú zakončené na -um a -on. Ide napríklad o slová ako múzeum alebo epiteton (básnický prívlastok).

Euro	Jednotné číslo (singulár)	Množné číslo (plurál)
<i>nominatív (1. pád)</i>	jedno euro	dve eurá, sedem eur
<i>genitív (2. pád)</i>	od jedného eura	od dvoch eur, od siedmich eur
<i>datív (3. pád)</i>	jednému euru	dvom eurám, siedmim eurám
<i>akuzatív (4. pád)</i>	jedno euro	dve eurá, sedem eur
<i>vokatív (5. pád)</i>	nepoužíva sa	
<i>lokál (6. pád)</i>	o jednom eure	o dvoch eurách, o siedmich eurách
<i>inštrumentál (7. pád)</i>	s jedným eurom	s dvoma/dvomi eurami, so siedmimi eurami

rúško	Jednotné číslo (singulár)	Množné číslo (plurál)
<i>nominatív (1. pád)</i>	nové rúško	použité rúška
<i>genitív (2. pád)</i>	od nového rúška	od použitých rúšok
<i>datív (3. pád)</i>	novému rúšku	použitým rúškam
<i>akuzatív (4. pád)</i>	nové rúško	použité rúška
<i>vokatív (5. pád)</i>	nepoužíva sa	
<i>lokál (6. pád)</i>	o novom rúšku	o použitých rúškach
<i>inštrumentál (7. pád)</i>	s novým rúškom	s použitými rúškami

Podstatné mená cudzieho pôvodu v ženskom rode, ktoré sú zakončené na samohláskovú skupinu -ea, napr. **Kórea, Andrea, orchidea, idea, Guinea, Eritrea** a **Lea** sa skloňujú nepravidelne. To znamená, že sa skloňujú podľa vzoru *žena*, ale v niektorých pádoch majú odlišné pádové prípony. Osobitne však treba zdôrazniť, že v tvare lokálu jednotného

čísla pri nijakom podstatnom mene nemôže byť v slovenčine tvrdé y, a teda tvar „v Kórey“, s ktorým sa neraz stretávame, je nesprávny.

Kórea	Jednotné číslo (singulár)	množné číslo (plurál)
<i>nominatív (1. pád)</i>	Severná Kórea	Existujú dve Kórey.
<i>genitív (2. pád)</i>	od Severnej Kórey	od oboch Kóreí
<i>datív (3. pád)</i>	Severnej Kórei	obom Kóreám
<i>akuzatív (4. pád)</i>	Severnú Kóreu	obe Kórey
<i>vokatív (5. pád)</i>	nepoužíva sa	
<i>lokál (6. pád)</i>	o Severnej Kórei	o oboch Kóreách
<i>inštrumentál (7. pád)</i>	so Severnou Kóreou	s oboma Kóreami

Viete, že...

... podstatné a prídavné mená skloňujeme podľa pádov (pozri tabuľku)? Súčasny slovenský jazyk ich pozná šesť (*nominatív, genitív, datív, akuzatív, lokál, inštrumentál*). Pády pomenúvame uvedenými odbornými termínmi a od označenia číslom (1. pád, 3. pád) sa v súčasnosti už upúšťa. My ho však ešte uvádzame. Prečo?

Staršie generácie sa v škole učili, že slovenčina má sedem pádov. Bol to aj vokatív (5. pád). Zaujímavosťou je, že hoci v súčasnej češtine je tento pád stále funkčne zaradený do systému skloňovania, v slovenčine sa zachovali vokatívne tvary iba pri niektorých pomenovaniach (osloveniach) príznačných pre súkromnú sféru (napríklad *chlapče, človeče, švagre, priateľu, synku, kmotre*), pri označení umelcov *majstre* a v náboženskom kontexte (napríklad *Pane, Otče, Bože, Ježišu, Duchu Svätý, Synu Boží, Spasiteľu, Tešiteľu*). Nové vokatívne tvary sa už netvoria a na oslovenie sa v súčasnosti používajú tvary nominatívu.

Aj napriek tomu, že sa pády v súčasnosti už nepomenúvajú číslami, odporúčame najmä pri komunikácii so staršími ľuďmi, ktorí uvedené latinské výrazy nepoznajú, používať na pomenovanie lokálu aj naďalej spojenie 6. pád a na pomenovanie inštrumentálu spojenie 7. pád.

Nasledujúca tabuľka pomôže pri správnom určovaní pádov a s nimi spojených správnych koncoviek podstatných mien podľa konkrétneho skloňovacieho vzoru (napríklad chlap, žena, mesto).

Pády	Jednotné číslo (singulár)	Množné číslo (plurál)
<i>nominatív (1. pád)</i>	kto? čo?	
<i>genitív (2. pád)</i>	od koho? čoho?	
<i>datív (3. pád)</i>	komu? čomu?	
<i>akuzatív (4. pád)</i>	vidím koho? čo?	
<i>vokatív (5. pád)</i>	nepoužíva sa	
<i>lokál (6. pád)</i>	o kom? o čom?	
<i>inštrumentál (7. pád)</i>	s kým? s čím?	

9. Vykáte správne?

V súčasnosti je populárne tykanie medzi zamestnancami. Rozdiely sa stierajú, často sa neberie ohľad na vek, pohlavie či pracovné zaradenie. Tento trend je typický pre prostredie, v ktorom sa hovorí po anglicky, a na Slovensko sa rozšíril najmä po vzniku korporácií, v ktorých je veľa pracovných pozícií obsadených zamestnancami nehovoriacimi po slovensky. Vykanie je však aj napriek tomu stále spoločensky i formálne dôležitým javom.

Vieme vykať správne? V ústnom podaní sme zväčša zvyknutí na používanie vykania ako zdvorilostnej formy, ktorou mladší prejavujú úctu starším, podriadení nadriadeným, muži ženám. S oslovením typu „Pani kolegyňa, prišla by ste, prosím, do kancelárie?“ alebo „Marián, už ste napísal ten list?“, sa stretávame denne. Napriek tomu, že rozumieme významu jednotlivých slov i slovnému spojeniu ako celku, **podčiarknuté tvary nie sú v súlade so spisovnou normou slovenského jazyka**. Preto je nevyhnutné takéto „tykacie vykanie“ nahradiť spisovným vykaním zodpovedajúcim kodifikovanej podobe slovenského jazyka.

Dôležité je zapamätať si pravidlo, podľa ktorého **je sloveso pri vykaní vždy v množnom čísle aj napriek tomu, že sa obraciame na jednu osobu**. Rod nie je rozlišovacím kritériom, keďže aj v mužskom, aj v ženskom rode je forma slovesa rovnaká. Čiže: boli ste tam, prišli ste, zabudli ste na to. Spomínané vety mali byť teda v tomto správnom tvare: „Pani kolegyňa, **prišli** by ste, prosím, do kancelárie?“ a „Marián, už ste **napísali** ten list?“

Pri vykaní v písaných textoch môže byť problematické aj používanie prídavných mien a ich zakončenie na mäkké „i“ alebo tvrdé „y“. „Boli by ste taký láskavý?“ Alebo je správne „Boli by ste takí láskaví?“ Nuž, správne sú obe formy. Potrebné je však rozlišovať ich použitie v konkrétnom kontexte. Ústny prejav má oproti písomnému jednu veľkú výhodu. Mäkké „i“ a aj tvrdé „y“ sa vyslovujú rovnako, takže ich nie je potrebné nijako rozlišovať.

Používanie prídavných mien pri vykaní sa riadi jednoduchým princípom. Ak písomne žiadam o láskavosť jedného človeka, použijem prídavné meno v jednotnom čísle. Správnym tvarom je teda: „Pán riaditeľ, boli by ste taký láskavý...“. Ak oslovujem skupinu (viacerých) ľudí, vtedy sa ypsilon zmení na mäkké „i“ a výsledný tvar bude vyzeráť nasledovne: „Kolegovia, boli by ste takí láskaví...“

Úcta k druhému človeku sa v písomnom styku vyjadruje použitím veľkého začiatočného písmena v tvaroch zámen *Vy, Váš, Vaše* a ďalších, keď sa vzťahujú nielen na konkrétnu osobu, ale aj na kolektívneho adresáta (napríklad inštitúciu).

10. Overovanie štátneho jazyka v rámci výberov a výberových konaní

Ministerstvo kultúry od roku 2012 systematicky poukazovalo na nevyhnutnosť overovania štátneho jazyka v rámci výberov a výberových konaní pri prijímaní nových zamestnancov na štátnozamestnanecké miesta. Väčšina úradov však k overovaniu úrovne ovládania slovenského spisovného jazyka v rámci výberov a výberových konaní pristúpila až po prijatí uznesenia vlády č. 238/2014 k Druhej správe o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky, ktoré v bode B. 2. uložilo ministrom a predsedom ostatných ústredných orgánov štátnej správy (ďalej len „ÚOŠS“) povinnosť „zaviest’ overovanie ovládania slovenského spisovného jazyka v rámci výberov a výberových konaní na štátnozamestnanecké miesta formou otázok zo slovenského jazyka v odborných testoch“.

Na základe prijatia tohto uznesenia sa do overovania úrovne ovládania štátneho jazyka zapojili takmer všetky ÚOŠS (17 z celkového počtu 23), avšak spôsob overovania bol nejednotný: znalosť slovenského spisovného jazyka sa overovala otázkami, ktoré boli začlenené priamo do základného odborného testu, pričom slovenskému jazyku boli v odborných testoch venované v priemere len tri otázky. Niektoré ÚOŠS zaviedli overovanie ovládania štátneho jazyka formou osobitného písomného testu, ktorý obsahoval približne 15 otázok zo slovenského jazyka.

Až prijatím nového zákona č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa zaviedol jednotný systém overovania ovládania úrovne štátneho jazyka vo výberových konaniach na voľné štátnozamestnanecké miesta. Tento zákon v § 41 ods. 14 stanovuje, že „vonkajšie výberové konanie pozostáva z odborného testu, z testu zo štátneho jazyka, testu z cudzieho jazyka, ak sa vyžaduje, a z osobného pohovoru.“

Vo vyhláške Úradu vlády Slovenskej republiky č. 127/2017 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o výberových konaniach, sa v § 11 uvádza, že test zo štátneho jazyka slúži na overenie ovládania pravopisu a gramatiky slovenského spisovného jazyka uchádzačom. Pozostáva z piatich otázok. Za každú správnu odpoveď uchádzač získa jeden bod. Časový limit na vypracovanie testu zo štátneho jazyka je najmenej päť minút. Na úspešné absolvovanie testu zo štátneho jazyka je potrebné získať najmenej tri body.

V nadväznosti na prijatie nového zákona o štátnej službe vypracoval vtedajší odbor štátneho jazyka ministerstva kultúry niekoľko vzorových testov, ako aj spôsob ich hodnotenia. Tieto vzorové testy je možné získať z ministerstva kultúry na základe žiadosti riaditeľa osobného úradu príslušného orgánu štátnej správy. Testy (v počte jedna až štyri

rovnocenné verzie) sa odovzdávajú v zalepenej obálke a spravidla aj na USB kľúči na referáte štátneho jazyka odboru prierezových politík (do 1. augusta 2020 odbor štátneho jazyka sekcie umenia) ministerstva kultúry. Ich osobné prevzatie a záväzok nezverejnenia sa potvrdzuje podpisom preberajúceho zamestnanca.

O poskytnutie testov na overovanie znalosti slovenského jazyka u uchádzačov o štátnozamestnanecké miesto vypracovaných ministerstvom kultúry prejavili záujem viaceré subjekty. Väčšinou išlo o ÚOŠS, ale prihlásili sa aj iné orgány štátnej správy, ktoré už krátko po nadobudnutí účinnosti zákona o štátnej službe organizovali výberové konania.

Ministerstvo kultúry pokračuje vo vypracúvaní ďalších vzorových testov zo slovenského jazyka, aby boli v dostatočnom počte a časovom predstihu pripravené pre osobné úrady organizujúce výberové konania.

Ak ste zvedaví, ako vyzerá takýto test, jeden si môžeme spolu urobiť.

Vzorový test zo štátneho jazyka

1. Opravte jazykové chyby.

Náš zahraničný lektor hovorí plynule anglicky. Primátor Mesta Rožňava odovzdal štyrom občanom Janského plaketu za darovanie krvi. V čase Vianočných sviatkov budú aj tento rok zatvorené prevádzky rýchleho občerstvenia. Môj otec pochádza z Trnavy, a teda je rodený trnavčan.

2. Správne doplňte chýbajúce čiarky.

Zvieratá ktoré nám robia doma spoločnosť sa nedokážu chrániť samy pred spaľujúcim slnkom, horúčavou a smädcom.

3. Z nasledujúcich dvojíc vyberte správny variant.

- a) stálo to päť euro/stálo to päť eur
- b) mať rečovú poruchu/mať rečovú vadu
- c) nerezový nôž/antikorový nôž

4. Opravte všetky jazykové nedostatky nachádzajúce sa v adrese listu.

Vážená pani
PHDr. Marta Biela
Námestie Slobody 1
024 01 Kysucké Nové mesto

5. Správne doplňte samohlásky i/i/y/ý na vynechané miesta.

Veronik_ni známi usporiadali veľkolepú narodeninovú oslavu. S naš_m psom trávi najviac času susedova dcéra. Na medzinárodných olympiádach v chémii sa zúčastňujú aj slovensk_žiaci. Lekárka nás často vyz_vala, aby sme jej povedali, čo nás bolí.

Vyhodnotenie vzorového testu zo štátneho jazyka (správne odpovede a spôsob hodnotenia)

1. Opravte jazykové chyby.

Náš zahraničný lektor hovorí plynule **po** anglicky. Primátor **mesta** Rožňava odovzdal štyrom občanom Janského plaketu za darovanie **krvi**. V čase **vianočných** sviatkov budú aj tento rok zatvorené prevádzky rýchleho občerstvenia. Môj otec pochádza z Trnavy, a teda je rodený **Trnavčan**.

Uchádzač môže získať 1 bod za túto otázku len vtedy, ak opravil 4 až 5 chýb. Ak našiel menej ako 4 chyby, nezískava za túto otázku žiaden bod.

2. Správne doplňte chýbajúce čiarky.

Zvieratá, ktoré nám robia doma spoločnosť, sa nedokážu chrániť samy pred spaľujúcim slnkom, horúčavou a smädcom.

Uchádzač môže získať 1 bod za túto otázku len vtedy, ak doplní správne obidve čiarky. Bod nemôže získať ani vtedy, ak doplní obidve čiarky správne, ale súčasne doplní čiarku navyše.

3. Z nasledujúcich dvojíc vyberte správny variant.

- a) stálo to päť euro/**stálo to päť eur**
- b) **mať rečovú poruchu**/mať rečovú vadu
- c) nerezový nôž/**antikorový nôž**

Uchádzač môže získať 1 bod za túto otázku len vtedy, ak správne označil všetky tri varianty. Ak označil správne len jednu alebo dve z troch možností, bod za túto otázku nemôže získať.

4. Opravte všetky jazykové nedostatky nachádzajúce sa v adrese listu.

Vážená pani

PhDr. Marta Biela

Námestie slobody 1

024 01 Kysucké Nové Mesto

Uchádzač môže získať 1 bod za túto otázku len vtedy, ak správne opraví všetky tri chyby.

5. Správne doplňte samohlásky i/í/y/ý na vynechané miesta.

Veronik*i*ni známi usporiadali veľkolepú narodeninovú oslavu. S naš*í*m psom trávi najviac času susedova dcéra. Na medzinárodných olympiádach v chémii sa zúčastňujú aj slovensk*í* žiaci. Lekárka nás často vyz*ý*vala, aby sme jej povedali, čo nás bolí.

Uchádzač môže získať 1 bod za túto otázku len vtedy, ak správne doplní všetky štyri vynechané písmená.

11. Užitočné kontakty

referát štátneho jazyka odboru prierezových politík

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky

Námestie SNP 33

813 31 Bratislava

telefón: 02/2048 2101

e-mail: opp@culture.gov.sk

webové sídlo: <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/statny-jazyk-narodnostne-mensiny-a-zahranicni-slovaci/statny-jazyk/>

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

Panská 26

811 01 Bratislava 1

telefón: 02/54 43 17 61-2

e-mail: info@juls.savba.sk

webové sídlo: <https://www.juls.savba.sk/index.html>

Jazyková poradňa Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

telefón: 02/54 43 17 61-2

webové sídlo: <https://jazykovaporadna.sme.sk/>

Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

webové sídlo: <https://slovník.juls.savba.sk/>

Slovenský národný korpus Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

webové sídlo: <https://korpus.sk/>

*Príručku o spisovnom slovenskom jazyku pre zamestnancov štátnej správy **Slovenčina v našom živote** pripravil referát štátneho jazyka odboru prierezových politík Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Podkladmi prispel Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, oddelenie jazykovej kultúry a terminológie (5. Jazyková poradňa Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied) a oddelenie Slovenského národného korpusu (6. Projekt Slovenský národný korpus).*